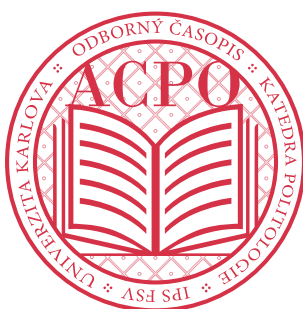

ACTA POLITOLOGICA

www.acpo.cz

RECENZOVANÝ ČASOPIS | PEER-REVIEWED JOURNAL

2019 | Vol. 11 | No. 3 | ISSN 1803-8220

SKULÍNEK, Michal (2019). Diskurz slovenských politických stran k evropské integraci od sametové revoluce do voleb v roce 1998. *Acta Politologica*. Vol. 11, no. 3, pp. 61–88. https://doi.org/10.14712/1803-8220/7_2019

Published: 30/09/2019

Tento článek podléhá autorským právům, kopírování a využívání jeho obsahu bez řádného odkazování na něj je považováno za plagiátorství a podléhá sankcím dle platné legislativy.

This article is protected by copyright. Copying and use of its content and presenting it as original research without proper citation is plagiarism, which is subject to legal sanctions.

Katedra politologie Institutu politologických studií

Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy

Department of Political Science, Institute of Political Studies

Faculty of Social Sciences, Charles University

Diskurz slovenských politických stran k evropské integraci od sametové revoluce do voleb v roce 1998

Michal Skulínek¹

Abstract:

The collapse of the Communist regime allowed the transition of Czechoslovakia to democracy. It was inherently connected with the restoration of the pluralistic party system. This caused the establishment or renewal of a considerable number of political parties. They faced the question of what foreign-political orientation to choose. As the preferred way revealed soon so-called „return to Europe“, which was closely linked to the accession of the Slovak Republic to the European Union. However, this effort was not entirely trouble-free. For example, the disintegration of the Czech and Slovak Federative Republic or the way of Vladimír Mečiar's governing affected this effort. Each political party also had different ideas about the European Union and the form of European integration. This article is therefore interested in the image of European integration in the discourse of important Slovak political parties, such as the Movement for Democratic Slovakia, the Slovak National Party, the Christian Democratic Movement, the Party of the Democratic Left, the Hungarian Christian Democratic Movement and Coexistence until the 1998 elections. This was a period that had a significant impact on the formation of the attitudes of political parties and movements towards the European Union. This work tries to answer the question of what the European Union was associated with, in the contemporary debate and what affected the period discourse. The aim is also to find out if there are similar associations in relation to European integration or not.

Key words: *European integration; European Communities; European Union; Slovak political parties; discourse*

Úvod

Rok 1989 představoval historický mezník ve vývoji československé zahraniční politiky. Sametová revoluce umožnila pád vlády Komunistické strany Československa, konec nucené orientace na Sovětský svaz a státy východního bloku sdružené v Radě vzájemné hospodářské pomoci a Varšavské smlouvě. Nově vzniklé nebo obnovené strany a politická hnutí tak stály před otázkou, jakou zahraničně-politickou koncepci v tomto novém prostředí zvolit. Jednou z možností, která se záhy ukázala jako preferovaná, byla spolupráce a budoucí integrace do Evropských společenství (ES), respektive do Evropské unie (EU). Jednalo se o téma, které postupovalo dobovou společností a také úvahami a rozhodnutími představitelů relevantních politických stran, byť byla často silně provázána s událostmi vnitrostátními a vnitropolitickými. Tato cesta ovšem nebyla pro Slovensko zcela bezproblémová, což bylo

¹ Mgr. et Mgr. Michal Skulínek je doktorand na Katedře mezinárodních vztahů a evropských studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity (Joštova 10, Brno). Kontakt: m.skulinek@seznam.cz; 347797@mail.muni.cz. ResearcherID: Y-7677-2018.

dáno především znepokojením EU nad politickým vývojem na Slovensku během vlády koalice Hnutí za demokratické Slovensko (HZDS), Slovenské národní strany (SNS) a Sdružení dělníků Slovenska (ZRS), která vznikla po volbách do Národní rady Slovenské republiky (NR SR) v roce 1994. Z dobové debaty je patrné, že politické strany spojovaly Evropskou unii s odlišnými tématy, respektive výhodami a problémy. Tyto představy se mnohdy různily také v rámci jednotlivých stran. Je zřejmé, že období mezi lety 1989 až 1998 je stále živé pro řadu pamětníků a mělo dalekosáhlý vliv na budoucí vývoj Slovenska, přesto, nebo snad právě proto nebyla otázka diskurzu slovenských politických stran a hnutí k evropské integraci pro toto období dosud dostatečně zpracována, což se článek snaží alespoň částečně zacetit.

Tento text analyzuje diskurz významných slovenských politických stran zastoupených ve Slovenské národní radě (SNR) a Národní radě Slovenské republiky k evropskému integračnímu projektu mezi lety 1989 až 1998. Jedná se o Hnutí za demokratické Slovensko, Křesťanskodemokratické hnutí (KDH), Stranu demokratické levice (SDĽ), Slovenskou národní stranu, Maďarské křesťanskodemokratické hnutí (MKDH) a Spolužití.

Záměr práce a metodologické ukotvení

Článek se snaží odpovědět na otázky, jak se vyvíjel diskurz slovenských politických stran k evropské integraci, s čím byla Evropská unie v dobové debatě spojována², a jaké události, ať již vnitrostranického nebo celostátního významu, měly na dobový diskurz vliv. Zde lze sledovat například význam rozpadu společného státu, vládu Vladimíra Mečiara v období let 1994 až 1998 nebo změny na postech předsedů příslušných stran. Cílem je také zjistit, zda lze mezi stranami nalézt podobný vzorec asociací ve vztahu k evropské integraci nebo nikoliv.

Z metodologického hlediska je práce vystavěna na diskurzivní analýze textu. Není tak podstatné, zda je analyzované vyjádření neutrální a věrně odráží skutečnost, nesnažíme se totiž zjistit, případně ověřit konkrétní fakta, která se skrývají za daným vyjádřením, naopak, cenné je vyjádření samo, neboť to umožňuje zjistit a pochopit, jak politické strany konstruovaly význam evropského integračního projektu ve smyslu Evropské unie (Beneš 2008: 92–93; Jørgensen, Phillips 2002: 1). Z hlediska pravdivosti je naopak důležitá skutečnost, zda dané vyjádření lze přiřítat členu příslušné politické strany. V tomto případě je výzkum omezen pouze na malou množinu členů vybraných politických stran. Za relevantní považujeme ty členy, kteří byli ve sledovaném období poslanci Slovenské národní rady a Národní rady Slovenské republiky nebo byly členy ústředních stranických orgánů. Analyzovány jsou tak pouze vyjádření nejvýznamnějších a mediálně nejviditelnějších členů těchto stran, byť i v tomto případě nelze jejich postoje považovat za stejně významné. Při analýze textů musíme zohlednit také dobový kontext jeho vzniku, neboť ten předurčuje, jak budeme příslušné vyjádření chápat (Paltridge 2012: 3). Korelace s dalšími událostmi, na něž autor textu reaguje, může být zmíněna přímo v konkrétním vyjádření, nicméně není tomu tak vždy. Pro lepší pochopení kontextu je proto v článku zařazena krátká kapitola věnovaná vybraným problémům let 1989 až 1998.

Analýzu integračního diskurzu politicky činných osobností a politických stran nelze považovat za samoučelnou, neboť je skrze něj formován postoj veřejnosti, v tomto případě

² Často se v dobových vyjádřeních setkáváme s obecnou proklamací o podpoře nebo naopak výhradách k evropské integraci, potažmo k ES/EU. Výjimkou ovšem nejsou ani vyjádření, která Evropskou unii spojovala s řadou pozitivních, nebo naopak negativních vlastností. Z nejrozšířenějších lze zmínit vliv na kvalitu demokracie, ekonomiky a hospodářství nebo bezpečnosti.

občanů Slovenské republiky, k Evropské unii, která tak získává, nebo naopak ztrácí potřebnou podporu a legitimitu. Ztotožňuji se v tomto ohledu s konstruktivistickou premisou, že je to naše jednání, včetně vyjadřování, a myšlení, které konstruuje sociální svět kolem nás (Beneš 2005: 14; Jørgensen, Phillips 2002: 8–9). Každý veřejný projev politika tak je schopen měnit nebo alespoň jemně posouvat názory společnosti, ke které promlouvá, například skrze hromadné sdělovací prostředky nebo stranické materiály, ať již tak činí vědomě nebo mimoděk. Takto artikulované představy se následně promítají do konkrétních politických rozhodnutí. Pokud se politickým stranám nedaří občany přesvědčit o potřebnosti zapojit se a pokračovat v evropském integračním projektu, jeho pokračování by bylo ohroženo, neboť by se nemohl opřít o potřebnou legitimitu (Braun 2008: 9; Diez 2001: 10). Současně jde o pomyslný odrazový můstek k porozumění událostem, které následovaly po volbách v roce 1998.

Text je vystavěn především na primárních zdrojích. K analýze dobového diskurzu jsou využity rozhovory a články otištěné v dobových periodících, které odrážejí postoj příslušných politických stran, respektive jejich členů a také jejich programové dokumenty, především volební programy. Dalším zdrojem jsou stenoprotokoly z jednání Slovenské národní rady a Národní rady Slovenské republiky. Jak již bylo naznačeno v úvodu, v práci jsou takto zkoumány pouze vybrané politické strany, které získaly ve sledovaném období trvalejší zastoupení ve Slovenské národní radě a Národní radě Slovenské republiky. Konkrétně se jedná o HZDS, KDH, MKDH, SDĽ, SNS a Spolužití. Základní analytickou jednotkou je politická strana, nicméně v práci vycházíme z předpokladu, že závěry vycházejí především z vyjádření jednotlivých členů těchto stran, a upozorňujeme proto na případné rozpory, které by ve stranách existovaly.

Hlavním problémem této práce je fakt, že množství potencionálně analyzovaných periodik je vysoké, přičemž většina z nich dosud nebyla digitalizována. Tento článek proto vychází pouze z takových textů, které se podařilo vyhledat v souhrnném katalogu SNK KIS3G a databázi Anopress na základě vyhledání konkrétních hesel jako je Európska únia, Európske spoločenstvá, Európske hospodárske spoločenstvo a európska integrácia, případně jejich zkratky a úpravy s pomocí operátoru *³, který funguje jakožto zástupný znak při vyhledávání a rozšiřuje množství nalezených výsledků, a to v kombinaci s názvem zde zkoumaných politických stran, jejich zkratkou nebo jmen poslanců v daných obdobích, kde byl opět využit operátor * a formou ručního prohledání vybraných významných celostátních periodik dané doby, například Slovenská republika, Republika, Národná obroda, Parlamentný kuriér nebo SME. I přes snahu projít a zařadit maximální množství dat existuje riziko, že některá podstatná vyjádření se vyhledat nepodařilo.

Je nutné upozornit také na skutečnost, že subjekty zastupující zájmy maďarské menšiny, tedy MKDH a Spolužití, mají v tomto výzkumu specifické postavení, neboť jejich výzkum nezahrnuje zdroje v maďarském jazyce. Obraz o těchto dvou subjektech byl s výjimkou volebních programů a stenoprotokolů ze SNR a NR SR utvořen na základě 46 článků a rozhovorů z dobových periodik, jedná se tak spíše o nižší počet⁴. Komplexnost analýzy jejich diskurzu je tak do jisté míry omezena, přesto se domnívám, že její zařazení je s ohledem na význam těchto subjektů vhodné.

³ Podrobnosti k využití operátorů jsou dostupné například na stránce Slovenské národní knihovny <<http://snk.sk/sk/zbiery-a-zdroje/kniznicne-zbiery/zbiery-digitalnej-kniznice.html>> [online; cit. 2019-09-04].

⁴ Příkladem může být počet nalezených článků z katalogu SNK KIS3G, tedy bez katalogu Anopress a ručního vyhledávání, kde pro HZDS bylo nutné zvážit více než 160 článků a rozhovorů otištěných v dobových periodících. U ostatních subjektů byl tento počet nižší. KDH 60 článků, SDĽ 37 článků a SNS 65 článků.

Vybrané události a překážky Slovenské republiky na cestě do Evropské unie

V prosinci 1991 byl učiněn významný krok České a Slovenské Federativní Republiky (ČSFR) v přiblížení k Evropským společenstvím, když došlo v Bruselu k podpisu asociační dohody s Evropskými společenstvími (Hlava, Hlavová 2008: 701). Následný rozpad ČSFR nicméně pro Slovenskou republiku znamenal, že asociační dohoda nikdy nevstoupila v platnost a bylo potřeba opakovat negociační proces, který se podařilo zdárně uzavřít v říjnu roku 1993 podpisem Evropské dohody o přidružení Slovenské republiky k Evropským společenstvím v Lucemburku. Tato dohoda vstoupila v platnost k 1. únoru 1995 (Fiala, Pitrová 2009: 157; Wlachovský 1996: 39). Slovenské republice se tak podařilo uzavřít asociační dohodu ke stejnému datu jako České republice (Cihelková 2003: 571; Fiala, Pitrová 2009: 157). Z hlediska Slovenských ambicí bylo podstatné, že součástí preambule této Dohody se stal cíl dosáhnout plného členství v Evropských společenstvích, což odpovídalo také záměrům vlády Slovenské republiky. Tuto formulaci nicméně není možné zaměňovat se závazkem ES na její přijetí (Cihelková 2003: 571). Uzavření dohody odstartovalo řadu změn, které umožnily liberalizaci vzájemného obchodu, ale také potřebu cílené harmonizace právních norem s požadavky Evropské unie. To se zřetelně projevilo při tvorbě legislativy v následujících letech a také ve sporech o její podobu mezi vládnoucími stranami a opozicí (Kováč 1998: 326; Wlachovský 1996: 39). Tyto prointegrační snahy vygradovaly v červnu 1995, kdy Slovensko podalo oficiální žádost o členství v Evropské unii (Fiala, Pitrová 2009: 157). Dle Dariny Malové a Petera Weisse vlády Vladimíra Mečiara v letech 1992 až 1994 a 1994 až 1998 nevěnovaly problematice evropské integrace dostatečnou pozornost a nesnažily se význam těchto kroků podpořit náležitou osvětou a debatou s veřejností (Malová, Weiss 2018: 276). Je ale třeba konstatovat, že minimálně počátky samostatné zahraniční politiky nového státu byly relativně úspěšné. Lubomír Kopeček dává tento fakt do kontextu s poklidným rozdělením ČSFR a snahou Slovenska stát se „*plnohodnotným členem mezinárodního společenství demokratických zemí*“ (Kopeček 2003: 142). Počáteční úspěchy ale záhy vystřídala kritika, která se měla stát určujícím hybatelem proměny diskurzu slovenských politických stran v otázce evropské integrace.

Markantního zviditelnění se otázka slovenského směřování do EU dočkala především v souvislosti s negativními okolnostmi, které měly nezanedbatelný vliv na zahraničně-politické ambice Slovenské republiky (SR). Jednalo se o kritiku politického vývoje na Slovensku za vlády koalice HZDS, SNS a ZRS po zářijových volbách v roce 1994, kdy svou nespokojenost dala Unie jasně najevo ve dvou demarších, které adresovala slovenské vládě v listopadu 1994 a říjnu 1995. Na tyto demarše pak navázala rezoluce Evropského parlamentu z listopadu 1995 (Mesežnikov 1996: 17).

Jedním z významných problémů v přístupu Slovenské republiky k Evropské unii se stalo vytěsnění opozice z kontrolních orgánů Národní rady Slovenské republiky a také z dalších klíčových orgánů veřejnoprávních institucí, jež byly voleny Národní radou SR. Tato skutečnost se stala terčem kritiky jak ze strany opozice, tak Evropské unie. V konečném důsledku šlo o jednu ze skutečností, která odsunula Slovensko ze skupiny států tzv. Lucemburské skupiny, které měly nejlepší vyhlídky na vstup do Evropské unie (Mesežnikov 1997: 15).

Značné pozornosti ze strany Evropské unie se dostalo také případu zbavení poslaneckého mandátu Františka Gauliedera, který dokresloval celkovou úroveň politické kultury na Slovensku. Jednalo se o poslance HZDS, který se ve svých postojích často rozcházel s názory své strany, což se projevovalo jak při jeho vystoupeních, tak během hlasování v Národní radě

Slovenské republiky. Situace vyústila vystoupením Gauliedera z poslaneckého klubu HZDS. Tento svůj krok ale Gaulieder nespojoval se vzdáním se poslaneckého mandátu. Předseda Národní rady Gašparovič následně oznámil, že obdržel dva dopisy, obsahově rozporné, kdy v jednom se Gaulieder měl svého mandátu vzdávat, ve druhém pak oznamoval, že se mandátu vzdát nehodlá. Poslanec Gaulieder ve svém následném prohlášení uvedl, že dopis, ve kterém se má svého mandátu vzdávat, je podvrh. Přesto nakonec byl usnesením Národní rady SR ze dne 4. 12. 1996 svého mandátu zbaven, neboť vládní strany usnesením akceptovaly „jeho“ vůli vyjádřenou v prvním dopise, kterým se měl mandátu vzdávat (Mesežnikov 1997: 18; Kopeček 2003: 41). Evropský parlament následně v rezoluci vyzval NR SR, aby bylo toto rozhodnutí přehodnoceno (Alner 1996: 9). Celou kauzou se poté z podnětu opozice a Gauliedera zabýval Ústavní soud SR, který konstatoval porušení ústavou garantovaných práv, nicméně nápravu nechal na Národní radě SR. Ta svůj postoj nezměnila a případ tak zůstal fakticky nedořešen (Mesežnikov 1998: 24–25; Kopeček 2003: 41).

Do podoby dobového diskurzu ke konci sledovaného období výrazně zasáhla tzv. Agenda 2000. Tento materiál z července 1997 obsahoval informace o připravenosti jednotlivých kandidátských krajín a možných důsledcích jejich přistoupení. Dopad na dobový diskurz měla především část obsahující stanoviska Komise. Pro Slovenskou republiku hodnocení nebylo příliš lichotivé a záhy rozproudilo debatu o jeho věcné správnosti, relevantnosti a dalších dopadech na budoucnost SR, neboť Agenda 2000 sloužila také jako podkladový materiál k prosincovému zasedání Evropské rady v Lucemburku, kde bylo rozhodnuto o otevření rozhovorů s šesti kandidátskými státy, mezi které se ale Slovenská republika nedostala (Fiala, Pitrová 2009: 157–158). Neplnění politických kritérií tak Evropská unie odsoudila i v praktické rovině, když Slovenskou republiku nezařadila mezi země, se kterými od března 1998 jednala o plném členství (Mesežnikov 1998: 56). Slovenská republika se navzdory počáteční dobré pozici nezařadila po bok zbývajících zemí V4 a nebyla zařazena do Lucemburské skupiny (Fiala, Pitrová 2009: 158).

Diskurz slovenských politických stran k evropské integraci do voleb v roce 1998

Hnutí za demokratické Slovensko (HZDS)

Hnutí za demokratické Slovensko patřilo k nejlivnějším politickým subjektům na slovenské politické scéně 90. let. O hlasy voličů ve volbách do Slovenské národní rady se poprvé ucházelo v roce 1992, kdy získalo 37,3 % hlasů, což stačilo na získání 74 mandátů. Ve volbách uskutečněných v roce 1994 byl jeho výsledek jen mírně horší, když obdrželo 35 % hlasů představujících 61 křesel (Štatistický úrad SR 1992a; Štatistický úrad SR 1992b; Štatistický úrad SR 1994a; Štatistický úrad SR 1994b). Po obou těchto volbách se HZDS stalo vládním subjektem s největším počtem poslanců, mělo tak zásadní vliv na zahraničně-politickou orientaci Slovenské republiky a její přístup k evropské integraci (Kopeček 2005: 462–464).

Hnutí za demokratické Slovensko vzniklo v důsledku konfliktu uvnitř Veřejnosti proti násilí, kde se Vladimír Mečiar a jeho stoupenci dostali do konfliktu s vedením tohoto hnutí. Ten vyústil v jeho rozdělení odhlasované na mimořádném sněmu v Košicích v dubnu 1991 (Kopeček 2007: 143–144). HZDS bylo následně Ministerstvem vnitra SR zaregistrováno 3. května 1991 a ustavující sněm se uskutečnil 22. června 1991 v Báňské Bystřici (HZDS). Předsedou byl zvolen Vladimír Mečiar, který stál v čele HZDS až do konce sledovaného období (Žvach). Je také třeba konstatovat, že se jednalo o osobnost, která měla zásadní vliv

na politickou linii strany. Způsob vládnutí spolu s metodami předsedy strany vedly v průběhu 90. let k řadě sporů uvnitř HZDS⁵, které měly za následek odchod nespokojených členů z hnutí (Kopeček 2007: 143, 147). Fakticky i mediálně nejviditelnější byla kauza kolem poslance Františka Gauliedera, která byla popsána v předchozí kapitole.

Počáteční vyjádření členů HZDS k návratu do Evropy či k evropské integraci byla spíše obecnějšího charakteru a odrážela podporu začlenění Slovenska do evropských integračních struktur. Již na třetí schůzi Slovenské národní rady Vladimír Mečiar, v té době ještě jako člen VPN, zmínil možnost vstupu do Evropského hospodářského společenství. Ta byla z hlediska časového rámce komunikována poměrně realisticky jakožto vzdálená budoucnost, která nenastane dříve než za 15 let, neboť Společenství nečeká na „chudého příbuzného“ (Slovenská národní rada 1990). V dobovém diskurzu ES představovalo entitu, která byla pro SR relativně vzdálená a podmíněná řadou ekonomických a společenských změn (Slovenská národní rada 1990).

Představitelé HZDS před rozdělením společného státu nicméně vyjadřovali také konkrétnější představy o podobě, jakou by měla mít Evropská společenství a jakou roli by v nich mělo hrát Slovensko. Vladimír Mečiar například zdůrazňoval, že Slovensko by mělo získat nárok na vlastní mezinárodněprávní subjektivitu, neboť ta byla v minulosti ze strany západních demokracií přiznána také jiným zemím. Tento požadavek měl odrážet potřeby Slovenského národa s ohledem na skutečnost, že za základ Evropských společenství považoval jednotlivé státy. Bez samostatnosti by se Slovensko stalo „jen jedním z regionů“, což by mělo neblahý vliv na jeho budoucí vývoj (Národní obroda 1992: 1, 4). Dle místopředsedy HZDS Milana Kňažka bylo nutné, aby integrační tendence v rámci Evropy proběhly bez snahy o přílišnou homogenizaci jeho členů, potlačení národních odlišností, respektive etnické identity. Opak by měl destruktivní účinky na Evropu samou. Právo na sebeurčení národů tak mělo být kompatibilní „s integrující se Evropou“ (Kňažko 1992: 5). HZDS zaujalo prointegrační postoj, ve kterém se odrážela snaha prosazovat národní zájmy Slovenska na evropské půdě. Vyhlášení samostatnosti Slovenské republiky pak v kontextu představ o evropské integraci ze strany členů HZDS představovalo logický krok.

Vyjádření členů HZDS do konce roku 1992 byla do značné míry provázána s otázkou budoucnosti ČSFR. Nelze jim ale upřít určitou snahu o artikulaci představ ideálu, který by Unie měla splňovat. Tyto představy nicméně nejsou zcela ojedinělé, neboť je nalézáme také u dalších politických subjektů zastoupených v SNR.

Pokud byla vyjádření ve vztahu k ES před rozdělením ČSFR pozitivního rázu, po vzniku samostatné Slovenské republiky se začínáme setkávat s poněkud ambivalentními postoji. Patrné je to především po kritice vlády vzešlé z voleb do Národní rady SR v roce 1994. V souvislosti s problémy, které byly připisovány způsobu vládnutí HZDS a jeho koaličním partnerům, se často setkáváme s kritikou opozičních politických subjektů, které měly být jedním ze stěžejních důvodů, proč byly Slovensku vytýkány nedostatky v plnění politických kritérií, neboť případné problémy neřešily pouze v rámci vnitrostátní debaty, ale obracely se také na zahraničí, zvláště pak své partnery v Evropském parlamentu (Mečiar 1995: 1–2; Zelenayová 1995: 9). Unie byla v této souvislosti obviňována, že jejich informace o Slovensku jsou chybné, a nemůže tudíž dobře porozumět tomu, co se na Slovensku děje, neboť se opírá o informace poskytnuté výhradně opozicí bez snahy ověřit si je také u stran podílejících se na vládě (Gašparovič 1995: 5).

⁵ Dle Lubomíra Kopečka bylo možné uvnitř HZDS rozeznat proud „sociálnědemokratický, křesťanskodemokratický, (neo)liberální, národně-traditionalistický“ (Kopeček 2005: 472).

Nadále byla také rozvíjena idea o budoucím postavení slovenského národa v rámci evropských integračních struktur, kdy se Evropa měla stát domovem všech národů, které si mají být rovné. Například poslanec Peter Brňák si Unii představoval jako „*sjednocenou Evropu národních států*“ (Brňák, Malecová 1997: 6). To potvrdil i předseda HZDS, který uvedl, že HZDS Evropu chápe „*jako společný domov všech národů, (...) Evropu rovných, jako Evropu, která nám poskytuje trh, prostor na politický dialog, dobré vztahy a bezpečnost pro všechny*“ (Mečiar 1996: 2). Toho mělo být docíleno vstupem do EU a také NATO (Mečiar 1996: 2). Tato prohlášení odpovídala volebnímu programu HZDS do voleb z roku 1994 Slovensko do toho!, kde hnutí jasně deklarovalo cíl zapojit Slovensko do „*evropských a transatlantických politických, bezpečnostních a ekonomických struktur*“ (HZDS 1994: 26). Podmínkou ovšem bylo, že si Slovensko musí zachovat svou „*nezávislost, územní celistvost a suverenitu*“ (HZDS 1994: 26). Je nicméně patrné, že otázce bezpečnosti v souvislosti se snahou o vstup do EU nebyla věnována oproti jiným tématům tak zásadní pozornost. Většinou se tato tematika vyskytuje v obecné rovině Evropy, přičemž následně je pozornost věnována nejen Evropské unii, ale také Severoatlantické alianci. Důvod můžeme spatřovat v nejednoznačné podpoře vstupu do NATO ze strany voličů (Leška 2009: 70–71). Například podle průzkumu veřejného mínění z roku 1996 bylo 47 % obyvatel pro neutralitu Slovenské republiky, vstup do NATO podporovalo jen 34 % respondentů (Ústav pre výskum verejnej mienky pri ŠÚ SR: 6).

Významnou událostí Slovenské republiky na cestě do EU bylo bezesporu podání přihlášky Slovenské republiky do Evropské unie v roce 1995. Z vyjádření Vladimíra Mečiara plyne, že HZDS ji spojovalo s posílením postavení Slovenské republiky na mezinárodní scéně a rozšířením spektra přímých kontaktů, které bude moci SR využít při prosazování svých zájmů. Z vyjádření ministra zahraniční Juraje Schenka je také patrné, že vláda upozadila otázku tolik kritizovaných politických kritérií a že důraz byl naopak kladen na splnění ekonomických požadavků (Kříž 1995: 1, 9).

V dobové debatě se objevily tendence spojovat kritiku vlády Vladimíra Mečiara ze strany Evropské unie s negativním vnímáním rozdělení společného Československého státu. Evropské země tak dle Ivana Gašparoviče Slovenskou republiku sice oficiálně uznaly, nicméně ve skutečnosti tento stav nepovažovaly za žádoucí, což je vedlo ke zpochybnění vnitropolitického vývoje a zahraniční orientace Slovenské republiky (Gašparovič 1995: 5). S existencí těchto předsudků souhlasil i Vladimír Mečiar, byť konstatoval, že jejich míra má v čase sestupnou tendenci (Mečiar 1996: 1–2). Dle dalšího významného člena HZDS A. M. Húska Unie nehodnotila všechny kandidáty na vstup do Unie stejně, respektive k ostatním kandidátům byla ve svém hodnocení mírnější (Húska 1997: 1, 7).

Dlouhodobým neuralgickým bodem byly bezpochyby Slovensko-maďarské vztahy. Také ty se odrážely ve formování postojů politických představitelů HZDS k Evropské unii, zvláště pak v obdobích, kdy byla Slovenská republika kritizována za svůj přístup k maďarské menšině žijící na Slovensku nebo dříve k otázce vodního díla Gabčíkovo (Hofbauer 1996: 1). Zde členové HZDS kritizovali především neobjektivitu Unie (Frindner 1993: 3; Slobodník 1997: 5). Tato problematika tak bezesporu hrála významnou úlohu při tvorbě dobového obrazu Evropské unie.

Přes tuto kritiku ale HZDS argumentovalo, že vstup do Unie je pro Slovensko ekonomicky potřebný, neboť opačný vývoj by například značně omezil obchodní možnosti slovenských podnikatelů (Hollanová 1996: 7; Mečiar 1996: 2). Také v diskurzu HZDS se objevila tendence spojovat integraci Slovenské republiky do Evropské unie s možností tzv. dohánění, tedy příležitostí, jak „*vyrovnat ekonomický rozdíl vůči členským státům*“ Unie (Hollanová 1996: 7).

Explicitní zmínky o ekonomické výhodnosti vstupu nicméně nebyly v dobovém tisku příliš časté, přesto je nesporné, že dobovou debatu tato problematika ovlivňovala.

Nemůžeme opomenout ani vyjádření o demokracii. Jednalo se o vlastnost EU, která prostupovala dobovou debatou prakticky všech zkoumaných politických stran. Nejinak tomu bylo v případě HZDS. Například při žádosti Slovenské republiky o členství v Evropské unii bylo toto rozhodnutí spojeno se snahou stát se „členem demokratické rodiny evropských národů“ (Schenk 1995: 9). Od roku 1997 se ale začala stupňovat vyjádření, která Evropskou unii spojovala s takovými negativními jevy, jako je ohrožení kandidátských a malých členských zemí, neboť ty jsou pod diktátem těch velkých (Hofbauer 1997a: 2). Augustín Marián Húska uvedl, že úspěchy Slovenska „porušují představy světové formy dominance nad slabšími“ (Raslavský 1997: 11). Tento posun lze přičítat kritice SR vlády a především negativnímu hodnocení Slovenské republiky ze strany Komise, které bylo součástí Agendy 2000. Posudek Komise k žádosti Slovenské republiky o členství poslanec Hofbauer označil za lživý a nesmyslný (Hofbauer 1997b: 1, 3; Hofbauer 1997c: 1, 3). V kritice Unie nezůstal osamocen, neboť posudek za „tendenční, urážlivý“ a neobjektivní označila například také poslankyně Zelenayová (Zelenayová 1997a: 3). Tato kritika vygradovala ve volebním roce 1998, kdy byla Evropská unie přirovnána k nedemokratickému výběrovému klubu, který řídí nevolené a nekritizovatelné „Direktorium“ v Bruselu (Hofbauer 1998: 11). Prostřednictvím zde vytvořených mechanismů pak několik nejsilnějších členských zemí vnucuje „svou vůli a cíle malým zemím, kterých je v Evropě většina“ (Hofbauer 1998: 11). V témže období nicméně Vladimír Mečiar uklidňoval členy Národní rady SR a veřejnost prohlášením, že „HZDS nemá jiný program a jinou alternativu jako Evropskou unii“, což podpořil také A. M. Húska (Národná rada Slovenskej republiky 1997; Greguš 1997a: 22). Hnutí za demokratické Slovensko tak sice nadále podporovalo cíl začlenit Slovenskou republiku po bok členských států Evropské unie, nicméně je patrné, že uvnitř strany byla stále patrnější protiintegrační vyjádření.

Ta se ovšem v oficiálním volebním programu strany pro volby do NR SR skutečně v roce 1998 příliš neprojevila. HZDS nadále deklarovalo svou podporu vstupu Slovenské republiky do Evropské unie, nicméně předpokladem bylo, že se tak stane za „důstojných“ podmínek (Havlík 2003: 58). Nalezneme zde tak důraz na skutečnost, že kýžený vstup by měl proběhnout za podmínek, které nebudou pro Slovenskou republiku oproti jiným zemím nerovné. Jasný posun v postoji HZDS k evropské integraci tak proběhl až po volbách, kdy se hnutí ocitlo v opozici a začalo explicitněji „zpochybňovat účelnost“ tohoto cíle (Bútorová, Gyárfášová, Velšic 1999: 255–256).

Křesťanskodemokratické hnutí – KDH

Vznik Křesťanskodemokratického hnutí lze datovat k 17. únoru 1990, kdy proběhl zakladatelský sněm v Nitře. Jeho předsedou se stal Ján Čarnogurský a byl jím až do roku 2000. K oficiální registraci ze strany Ministerstva vnitra SR došlo o několik dnů později, konkrétně 23. února 1990. Jeho počátky lze ovšem datovat již do listopadu 1989, kdy vznikla výzva k „zakládání křesťanskodemokratických klubů na Slovensku“ (Bobula 2013: 1–3). KDH představovalo formaci, která vedle křesťanských hodnot kladla důraz také na prosazování národních zájmů (Kopeček 2005: 474). Současně ovšem prosazovala „západoevropský model trhu a demokracie“ (Kopeček 2000). Obdobně jako i další politické subjekty nebylo ani KDH vnitřně zcela homogenní, což vedlo ke štěpení hnutí v roce 1992, kdy se od něj odtrhlo radikálně-národní křídlo vedené Jánem Klepáčem (Kopeček 2007: 309). Důvodem tohoto

rozkoľu byly pŕedevším odlišné pŕedstavy o budoucnosti společného státu. Výsledkem bylo založení Slovenského kŕešćanskodemokratického hnutí. Jeho podpora mezi voliči byla ale poměrně malá a ve volbách v roce 1992 získalo pŕibližně 3 % hlasů (Kopeček 2003: 127). Ve druhé polovině 90. let pak ve straně vzniklo tzv. liberální kŕídlo, jehož nejviditelnějším pŕedstavitelem byl Mikuláš Dzurinda, místopŕedseda KDH (Kopeček 2000).

Z pohledu volebních výsledků a stability zastoupení ve volbách do SNR a NR SR pŕedstavovalo KDH nejvýznamnější kŕešćanskodemokratickou stranu na slovenské politické scéně. V parlamentních volbách v roce 1990 získalo 19,2 % hlasů, respektive 31 mandátů. Po Veřejnosti proti násilí se jednalo o druhý nejlepší volební výsledek. Svě zastoupení ve Slovenské národní radě, později Národní radě Slovenské republiky, hnutí udrželo také po volbách v letech 1992 a 1994, byť s podstatně horším výsledkem⁶ (Kopeček 2005: 479; Kopeček 2007: 306).

Kŕešćanskodemokratické hnutí bylo politickou silou, která již krátce po sametové revoluci začala veřejně komunikovat téma integračních snah Slovenské republiky do Evropských společenství, pŕičemž její pŕedseda Ján Čarnogurský také definoval základní mantinely, ve kterých se tyto ambice musí odehrát. Za heslem, že KDH chce pro Slovensko „*vlastní stoličku a hvězdičku v Evropě*“, se skrýval jasný požadavek ve vztahu k České a Slovenské Federativní Republice, ale také Evropským společenstvím (Čarnogurský 2007: 154). Dle KDH pŕípadná integrace evropských národů měla proběhnout na bázi evropské konfederace rovnoprávných národů, pŕičemž každý z nich by měl disponovat vlastní reprezentací (Predsedníctvo Rady KDH 1991: 2). Po faktické stránce tomu odpovídal též návrh Slovenské ústavy z pera KDH, která měla umožnit dobrovolně odstoupit část kompetencí na nadstátní unii. Tu si hnutí pŕedstavovalo obdobně jako možný česko-slovenský svazek, který měl Slovensku pŕinést rovnoprávné postavení (Čarnogurský 2007: 27, 37–38; Predsedníctvo Rady KDH 1991: 1; Slovenská národná rada 1991). Tato polistopadová vize automaticky neznamenalala odmítnutí společného státu. Slovensko sice mělo mít právo na sebeurčení, nicméně společný stát, byť v podobě volnějšiho svazku, měl být rámcem, jež umožňoval rozvoj slovenského národa (Čarnogurský 2007: 155). Suverenita společné federace tak měla být v pŕedstavách KDH odvozena ze suverenity obou republik (Kopeček 2003: 127).

V evropské integraci ovšem KDH nespatořovalo nevyhnutelný proces, naopak, tento krok měl být uvážlivý, neboť by mohl ohrozit národní a kulturní identitu. Této hrozbě měla zabránit ona požadovaná samostatná reprezentace Slovenska na půdě Evropských společenství, bez které by byly integrační tendence v rámci společného státu jen obtížně pŕedstavitelné (Čarnogurský 2007: 156–157). Pokud šlo o ekonomickou výhodnost, k té se v roce 1992 vyjádřil Vladimír Kmeť, toho času pŕedseda Zahraničního výboru SNR. Ten snahu o vstup do ES nezpochybnil, nicméně ve svých odhadech byl poměrně realistický a konstatoval, že jde o dlouhodobý proces, který velmi pravděpodobně potrvá „*déle jak deset let*“, současně upozornil na fakt, že vstup do ES nebude bezproblémovou záležitostí, naopak „*bude bolet pŕedevším s ohledem na strukturu hospodářství*“, které bylo na Slovensku v minulosti budováno (Lőrincz et al. 1992: 11).

Proces evropské integrace tak byl v dobových vyjádřeních KDH jasně provázán s budoucí podobou společného státu. KDH ovšem v integraci vidělo také řadu potencionálních faktorů, které mohly Slovensko ohrozit. Tyto pŕedstavy se ale začaly proměňovat, když se KDH ocitlo v opozici a premiérem se stal Vladimír Mečiar.

⁶ V roce 1992 KDH získalo 8,9 % hlasů, v roce 1994 10,1 % hlasů (Kopeček 2005: 479).

Ve volebním programu pro volby do NR SR uskutečněné v roce 1994 hnutí nevěnovalo otázce vstupu do ES/EU přílišnou pozornost. Uvádělo pouze, že se zasadí o „*fungující ochranu spotřebitelů*“, která měla být inspirována jeho podobou existující ve státech Evropského společenství (KDH 1994). Druhá zmínka se týkala bezpečnosti, kde se KDH chtělo zasadit o získání bezpečnostních garancí „*v evropských bezpečnostních strukturách*“ (KDH 1994).

Během vlády koalice HZDS, SNS, ZRS byla ale vyjádření ve vztahu k Evropské unii velmi pozitivní. Evropská unie byla spojována s demokracií, solidaritou, subsidiaritou a trhovým hospodářstvím, přičemž zmíněnou subsidiaritu lze s ohledem na dřívější požadavky KDH považovat za důležitý prvek. Pro Slovenskou republiku byla integrace zásadní také z hlediska zajištění její bezpečnosti (Figel' 1996: 5). S ohledem na ideové základy KDH není překvapivé, že byl kladen důraz též na společné křesťanské a etické hodnoty, které spojují státy Evropské unie a Slovenskou republiku (Kotian 1996: 1).

Zástupce liberálního křídla v KDH, Mikuláš Dzurinda, zdůrazňoval ekonomickou stránku integračního snažení. Vstup do Unie označil za příležitost jak dohnat vyspělé státy a zlepšit životní úroveň občanů. Pro Slovensko se tak mělo jednat o ekonomicky výhodný krok (Dzurinda 1997a: 4; Dzurinda 1997b: 4).

Nelze opomenout, že v dobovém diskurzu se také stále častěji začala objevovat vyjádření, která v Evropské unii spatřovala entitu, k níž nelze nalézt rovnocennou alternativu. Například dle Pittnera bylo „*Slovensko odkázáno na to, aby do EU vstoupilo*“ (Prokeš, Pittner, Moncmanová 1996: 4). Ján Čarnogurský uvedl, že vstup Slovenské republiky do EU je jejím strategickým zájmem (Národná rada Slovenskej republiky 1997). Tomu odpovídalo také vyjádření Ivana Šimka, který ve vstupu do Evropské unie viděl způsob, jak se Slovensko může vyhnout hrozbě, že se v budoucnu stane „*pouze hračkou v rukách*“ silnějších států (Šimko 1996: 4). Také KDH tak spojovalo evropskou integraci s posílením vlivu SR na evropské, ale i globální scéně. V příslušném období se jednalo o značně rozdílnou představu oproti HZDS, které vyjadřovalo obavu o postavení malých zemí v područí svých velkých sousedů.

Pro volby do NR SR uskutečněné v roce 1998 vznikl volební program Spolu za lepší Slovensko, který byl nicméně programem Slovenské demokratické koalice (SDK) a neodrážel tak výhradně představu KDH, byť to mělo v SDK velmi silné postavení. Na kandidátce SDK získalo KDH pro své zástupce 56 míst, z nichž bylo nakonec zvoleno 16 osob (Kopeček 2007: 314). SDK v tomto volebním programu explicitně podporovala rychlý vstup SR do EU a uvedla, že vypadnutí Slovenska z první skupiny kandidátů na vstup do Unie je ekonomickou katastrofou, neboť ekonomika Slovenska byla svým exportem na trzích EU a trzích zemí, které získaly vyhlídky na přijetí v první skupině, závislá, přičemž nalezení adekvátního substitutu považovala SDK za nemyslitelné (SDK 1998). V programu se objevuje též konkrétní datum, ke kterému Slovensko mělo být ekonomicky připraveno na případný vstup do Evropské unie. Tím byl rok 2005 (SDK 1998). Program ovšem nespojoval Unii výhradně s ekonomickou prosperitou Slovenska, mělo se jednat též o záruku politické stability (SDK 1998). Programem se prolínala také snaha o splnění legislativních a technických požadavků EU.

Akcentovaná témata a způsob, jakým byla podávána, pak do značné míry souvisela právě s opoziční rolí KDH, které se neztotožňovalo s kroky vlády a zdůrazňovalo potřebu pokračovat v integračním snažení Slovenska, čemuž kroky vládních stran neodpovídají. Jejich prointegrační postoj ovšem můžeme přisuzovat také ideovým základům strany. Lze si též povšimnout, že po vzniku SR se značně rozšířilo množství témat, se kterými byla Unie spojována, což lze přičítat intenzitě kontaktů a větší reálnosti vstupu SR do ES/EU. Jednalo se také veskrze o vyjádření pozitivního charakteru. Pokud před rokem 1993 byla vyjádření na vrub

Unie spíše pozitivní, nicméně do jisté míry zdrženlivá, poté, co se KDH ocitlo v opozici, lze hovořit o jasné podpoře tohoto kroku.

Strana demokratické levice (SDĽ)

Strana demokratické levice byla ve sledovaném období nejlivnější levicovou stranou na Slovensku. Jednalo se o exkomunistickou stranu, hlásící se k sociálně-demokratickým hodnotám, která vznikla z Komunistické strany Slovenska (Kopeček 2007: 182, 186–187; Krno 2016). Ve volbách do Slovenské národní rady v roce 1992 získala 29 mandátů (Štatistický úrad SR 1992a). V prvních volbách do Národní rady Slovenské republiky pak strana kandidovala v rámci Společné volby, což byla koalice SDĽ, Sociálně demokratické strany Slovenska, Strany zelených na Slovensku a Hnutí zemědělců Slovenské republiky. Společná volba získala celkem 18 mandátů, z toho členové SDĽ 13 mandátů (Štatistický úrad SR 1994b; Krno 2016). Výsledek tak byl výrazně horší nežli v předchozích volbách.

Obdobně jako v ostatních slovenských politických stranách i pro Stranu demokratické levice se stala problematika rozpadu federace a vzniku samostatného slovenského státu významným tématem, které zasáhlo do debaty související s evropskou integrací. Dle Eduarda Barányho SDĽ jednoznačně upřednostňovala představu federace obou republik, která by byla budována zdola, tedy přenosem kompetencí na federaci (Bárány, Harnádek 1991: 3). Pavol Kanis, první místopředseda strany, uvedl, že případný rozpad Československa, tak jak jej plánuje ODS a HZDS, neodpovídá logice „*integračních procesů v Evropě*“, a tedy ani snaze Slovenska integrovat se do Evropských společenství (Horský 1992: 6). Argumentoval skutečností, že rozdělení by například vedlo k příliš velkému deficitu státního rozpočtu a že případný rozpad ČSFR vyvolá problémy s přijetím asociační dohody s Evropskými společenstvími (Horský 1992: 6). Ta pak skutečně musela být samostatnou Slovenskou republikou znovu vyjednána. V rámci dobové debaty před rozdělením společného státu se tak integrační ambice staly prostředkem pro udržení společného státu.

Z hlediska krátkodobých ekonomických dopadů ale vyjadřovali členové strany spíše obavy. Setkáváme se tak s tvrzením, že přidružení Slovenska k ES bude z hlediska vývoje hospodářství „*velmi bolet*“ (Demeš et al. 1992: 11). Neznamenalo to ovšem, že by se strana stavěla negativně k integračním ambicím Slovenska do Evropských společenství, upřednostňovala ale pomalejší postup, kdy Slovensko musí nejprve řešit značně odlišný charakter svého hospodářství, zvláště struktury průmyslu (Demeš et al. 1992: 11).

V roce 1993 SDĽ představila svůj Zahraničně politický program, tentokrát již pro samostatnou Slovenskou republiku, ve kterém podporovala zajištění bezpečnosti a ekonomické prosperity země skrze evropské ekonomické, bezpečnostní a politické struktury. Řešením měl být vstup do Evropských společenství, po bezpečnostní stránce pak mimo Severoatlantické aliance také do Západoevropské unie. Strana tak potvrdila své prointegrační tendence ve vztahu k Evropským společenstvím, které prezentovala i v rámci volebního programu z roku 1992 (Gonda 2001: 97–98).

Předseda strany Peter Weiss se také snažil vyzdvihnout skutečnost, že Strana demokratické levice je sociálnědemokratickou stranou, která je srovnatelná s těmito stranami v západní Evropě, a současně že socialistická frakce byla v dané době nejsilnější frakcí v Evropském parlamentu (Weiss 1993: 1, 5). Upozorňoval tak na fakt, že SDĽ má v Unii své

„spojence“⁷ a jedná se o důvěryhodnou a legitimní stranu zastávající hodnoty, na kterých stojí západní civilizace.

Množství veřejných prohlášení ve vztahu k Evropské unii a integračnímu projektu jako celku se podobně jako i u jiných parlamentních politických stran ze strany SDĽ značně vystupňovalo za vlády Vladimíra Mečiara v průběhu let 1994 až 1998, především pak v souvislosti s hrozbou, že Slovenská republika se nedostane do stejné vlny uchazečů o přistoupení jako například Česká republika, Maďarsko nebo Polsko.

Strana demokratické levice se po celou tuto dobu vyjadřovala ve prospěch integrace do Evropské unie. Možná izolace Slovenské republiky a hrozba, že by ke vstupu do Unie nemuselo dojít, byla SDĽ vnímána jako zásadní hrozba s řadou negativních důsledků. Slovensku v takovém případě mělo hrozit, že se dlouhodobě stane ekonomicky zaostalou zemí nebo že tento vývoj povede k ohrožení demokracie a politické stability (Ftáčnik 1997: 34; Weiss 1995: 7; Weiss 1996a: 9). Peter Weiss poslední jmenovaný faktor dával do přímé souvislosti s aktuálními vnitropolitickými problémy Slovenské republiky, přičemž to měla být právě Evropská unie, která by mohla zabránit recidivě „*politického autoritářství*“ na Slovensku (Weiss 1995: 7). Předobrazem mu byl vývoj Španělska a Portugalska (Weiss 1995: 7).

Jak již bylo zmíněno, stranou pozornosti nezůstaly ale ani ekonomické faktory, neboť Slovenská republika byla proexportně orientovanou zemí, která byla napojena především na trhy zemí Evropské unie, případně země, které se do ní chystaly vstoupit (Krno 1997: 4; Weiss 1996b: 12). Poslankyně Brigita Schmögnerová za SDĽ také neopomněla zdůraznit, že vstup do EU je pro Slovensko z dlouhodobého hlediska ekonomicky výhodný, neboť SR bude čistým příjemcem z rozpočtu Unie (Schmögnerová 1997: 32–33). Ekonomická výhodnost byla v diskurzu SDĽ přímo propojena s vlivem tohoto zahraničně-politického cíle na občana. Vstup do Unie měl dle SDĽ umožnit spolupracovat se spřízněnými stranami na vytvoření sociální unie, která zajistí „*vysoké sociální standardy*“ jejich obyvatel (Weiss 1996c: 12; Weiss 1997a: 1). Současně se SDĽ vymezovala proti tendencím zachovat Slovensko jakožto neutrální stát, neboť to nepovažovala za slučitelné s členstvím v EU a bezpečností Slovenské republiky, která by byla garantována pouze ze strany Ruské federace (Weiss 1997b: 1, 4). Bezpečnost dle představ SDĽ byla navíc pojímána poněkud širěji nežli pouze jako její zajištění vojenskými prostředky. Dle Weisse totiž integrace zemí v EU odstraňuje soutěživost národů, což mělo mít pozitivní vliv například na soužití s Maďarskem a Českou republikou (Weiss 1997a: 2).

SDĽ se ve volebním programu z roku 1998 jasně vymezila proti politice dosavadní vlády, která svou činností měla způsobit, že Slovensko nesplňovalo potřebná politická kritéria, a v rámci hospodářské politiky měla ničit „*vyhlídky integrace do Evropské unie*“ (SDĽ 1998). Snaha o nápravu tohoto stavu a integraci do Evropské unie v první vlně uchazečů se tak stala stěžejním cílem strany. Unie byla SDĽ v programu vnímána jako vzor, který měl být hoděn následování. Příkladem byla úprava podnikatelského prostředí, telekomunikací nebo leteckého průmyslu. Tato skutečnost je ovšem jasně patrná napříč celým volebním programem. Podpora integračních snah Slovenské republiky byla stranou též spojována se zajištěním stability a prosperity pro Slovenskou republiku (SDĽ 1998).

⁷ Nejednalo se o osamocené vyjádření. O přátelských vztazích například s rakouskými sociálními demokraty referoval v souvislosti s účastí SDĽ na mimořádném kongresu Strany evropských socialistů Milan Ftáčnik (Krno 1993: 12).

Slovenská národní strana (SNS)

Slovenská národní strana, nejstarší slovenská politická strana navazující na činnost Národní strany, byla oficiálně obnovena 7. března 1990 registrací na Ministerstvu vnitra Slovenské socialistické republiky (Urubek 1999: 83; SNS; Kupka, Laryš, Smolík 2009: 30). Ustavující sněm strany se následně sešel 19. května 1990. Slovenskou národní stranu trápily v 90. letech poměrně četné vnitrostranické krize, které krátkodobě ustoupily pouze mezi lety 1994 až 1998, kdy stanul v čele strany Ján Slota (Kopeček 2007: 415, 418). Důvodem byla skutečnost, že SNS byla ideologicky rozpolcena na ultranacionalistické a umírněné křídlo (Zetocha, Konečný 2005). Výsledkem byly nejen změny ve vedení a odchody části členské základny, ale také snahy o korekci její dosavadní politiky.

Slovenské národní straně se krátce po svém založení podařilo získat značnou podporu voličů a ve volbách do Slovenské národní rady uskutečněných v červnu 1990 její zástupci získali 13,9 % hlasů, což postačovalo na 22 mandátů (Štatistický úrad SR 1990a; Štatistický úrad SR 1990b). Parlamentní zastoupení si Slovenská národní strana udržela i ve volbách uskutečněných v roce 1992 a 1994, kdy získala 15 křesel v SNR, respektive 9 mandátů v NR SR (Štatistický úrad SR 1992a; Štatistický úrad SR 1994b).

V souvislosti s volbami do Sněmovny národů Federálního shromáždění a Sněmovny lidu Federálního shromáždění v roce 1990 vydal Koordinační výbor Slovenské národní strany programové prohlášení představující hlavní cíle, kterých chtěla strana dosáhnout. Zahraniční politice nebyla v dokumentu prakticky věnována pozornost. Nacionalisticky laděný program se soustředil na nevyhovující postavení Slováků v ČSFR a na realizaci práva na sebeurčení (Slovenský národ 1990: 2).

Také volební program vydaný v roce 1992 byl jasně nacionalisticky zaměřený. SNS deklarovala, že „*cílem je nezávislý národní stát*“ v podobě samostatné Slovenské republiky (SNS 1992: 1). V úvodu dokumentu jsou voliči mobilizováni sdělením, že vláda, která „*vzejde z voleb, bude rozhodovat o postavení Slovenska v Evropě*“ (SNS 1992: 1). Představitelům SNS bylo zřejmé, že samostatný stát se nemůže izolovat a potřebuje mezinárodní uznání. Proto strana podporovala začlenění SR do mezinárodního integračního procesu (SNS 1992: 8). Evropská společenství a jeho členové se ve stranickém diskurzu oficiálně stali vzorem hodným následování. Například daňová reforma měla být provedena tak, aby zohlednila „*harmonizace daňových soustav v zemích Evropského společenství*“ (SNS 1992: 10). Nepřekvapí proto podpora uzavření asociační dohody s ES. Podpora spolupráce s ES ovšem byla konstruována v intencích nacionalistického programu strany. V případě uzavření asociační dohody tak nelze přehlédnout požadavek, že se musí jednat o „*samostatnou asociační dohodu*“ se Slovenskou republikou, neboť ta by měla mít mezinárodní subjektivitu (SNS 1992: 13).

Tento postoj k evropské integraci potvrdil Jozef Prokeš během svého vystoupení na půdě Slovenské národní rady, kdy konstatoval, že Slovenská republika by se měla zapojit do evropských integračních procesů, „*ale pod vlastním jménem*“ (Slovenská národní rada 1992c). Zdůraznil též, že spolupráce je možná pouze v případě, že se Slovensku dostane v tomto vztahu adekvátního, a tedy rovného postavení (Slovenská národní rada 1992c). Evropský parlament (EP) byl dokonce na počátku roku 1992 využit Jozefem Prokešem jako argument na podporu osamostatnění Slovenské republiky z federativního svazku, když se strana snažila přesvědčit veřejnost, že s touto myšlenkou není SNS v izolaci a podporují ji i „*mnozí poslanci*“ EP (Slovenský národ 1992a: 1).

Pozitivní vztah k Evropským společenstvím vyjádřil také ministr hospodářství a člen SNS Ľudovít Černák, který krátce před svým zvolením do čela strany v rozhovoru pro denník

Práva uvedl, že „politické i ekonomické řešení mezinárodní subjektivity Slovenska by ovšem mělo být založeno na bázi evropských integračních procesů a jejich respektování. Obrazně se to dá vyjádřit: na co máme stavět celnice, jestliže je za čtyři-pět let budeme v rámci Evropy (...) bourat (...). . Mohly bychom sloužit jako malý model pro Evropu, například, že se dá s dvěma hospodářskými politikami udržovat společná měna.“ (...) „každý krok, který se uskutečňuje při ekonomickém dělení republik, musí oba partneři konzultovat. (...) Ulehčí nám to i cestu do Evropského společenství.“ (Špání 1992: 6). Byl to právě černákovský proud, který způsobil „konzervativně-liberální posun“ Slovenské národní strany (Kopeček 2007: 421–422). Větší význam strana dávala ekonomickým tématům, nicméně nevzdala se ani svého nacionalismu. Je tak příznačné, že otázku evropské integrace Ľudovít Černák úzce svázal s rozdělením Československa a ekonomicko-hospodářskými tématy.

O pozitivním vztahu k ES svědčil též postoj SNS k jednomu z nejvýznamnějších zahraničně-politických témat první poloviny 90. let, kterým byla dostavba vodního díla Gabčíkovo, s čímž nesouhlasila maďarská strana. SNS tento projekt považovala pro Slovensko za ekonomicky a ekologicky prospěšný. Záležitost byla řešena mimo jiné zprostředkovatelskou komisí ES, její závěry však neodpovídaly představám SNS a slovenským zájmům. Slovenská národní strana ve svém vyjádření ale neobviňovala z tohoto stavu ES, potažmo příslušnou Komisi. Za příčinu označila nedostatečné možnosti SR reprezentovat „v rámci federace (...) svá stanoviska a argumenty v zahraničí“ (Slovenský národ 1992b: 2). Jako druhý důvod uváděla silnou maďarskou lobby (Slovenský národ 1992b: 2).

V souvislosti se snahou o hospodářský rozvoj Slovenské republiky vedení SNS zdůrazňovalo, že má dobré kontakty na Evropský parlament a Evropskou radu, přičemž začlenění SR do integračních sdružení je „pouze otázkou času“ (Slovenský národ 1992c: 2). Na dalším směřování strany ale nepanovala shoda. Došlo k dalším štěpným tendencím, jejichž vyvrcholením bylo Černákovovo odvolání z pozice předsedy a vyloučení ze strany v lednu 1994 (Republika 1994: 1–2). Na mimořádném sjezdu v Žilině⁸ byl předsedou zvolen Ján Slota, který chtěl stranu opět více zaměřit na nacionalistická témata. Velká pozornost byla věnována maďarské menšině na Slovensku (Zelenayová 1994: 1–2).

Po zvolení Jána Sloty strana zaujala spíše protiintegrační rétoriku. Ta je viditelná již ve volebním programu z roku 1994. Slovenská národní strana sice uznala evropský hodnotový systém, na druhé straně ale varovala před přílišným vlivem některých evropských států, které by mohly chtít vytvářet vlastní zóny vlivu. Pakt stability pak SNS označila za destabilizující prvek ze strany Evropského společenství. Strana též odmítla snahu o vytvoření Karpatského a Dunajského euroregionu, neboť by mohly ohrozit integritu Slovenské republiky (Slovenská národní strana 1994: 34–35). Odmítavý postoj ke Karpatskému euroregionu strana nezměnila ani po volbách. V roce 1995 jeho vznik Ústřední rada SNS označila za protizákonný (Krajačičová, Šášky 1995: 2).

Velmi vyhraněné názory zastával předseda strany, který se nebál Evropskou unii označovat nelichotivými výrazy a spojovat ji, z pohledu nacionalisticky profilované strany, s nepříznivými jevy. Jak uvádí Renata Havranová, představitelka strany hovořili například o ztrátě identity nebo „poručnictví“ ze strany Unie (Havranová 1996: 7). Pomyslného vrcholu dosáhla některá Slotova vyjádření ke konci sledovaného období, kdy opustil linii ideologicky ospravedlnitelných argumentů a EU častoval slovy jako „špína a nic jiného“ (Práce 1997: 7).

⁸ Mimořádný sjezd v Žilině se uskutečnil 19. února 1994 (Kopeček 2007: 424).

Velmi negativně se k Evropské unii vyjádřil také Víťazoslav Moric, který uvedl, že „*diktát Bruselu (...) začíná být horší, než byl diktát Moskvy*“ (Mesežnikov 1996: 19). Užil tak srovnání Unie s obdobím před listopadovými událostmi roku 1989, které byly v této souvislosti vykládány v jasně negativním smyslu, kdy Slovensku nebyl poskytnut prostor ke svobodnému rozhodování a prosazování národních zájmů (Národní rada Slovenskej republiky 1995).

Vyjádření čelních představitelů SNS byla ale většinou umírněnějšího charakteru. Například čestný předseda Jozef Prokeš v rámci rozpravy na 33. schůzi Národní rady Slovenské republiky o evropské integraci, uskutečněné v září 1997, řekl, že je „*třeba zodpovědět otázku, co je důležitější, zda okamžitý nebo co nejrychlejší vstup do Evropské unie jako ponížený služebník, nebo si raději chvíli počkat a vstoupit tam jako rovnoprávný partner*“ (Národní rada Slovenskej republiky 1997). Tento postoj sdílel též Vítězslav Moric, který při představování sociálně-ekonomického programu SNS konstatoval, že strana „*podporuje začleňování SR do mezinárodních hospodářských struktur*“ (Moric 1998: 6). Vzápětí ale doplnil, že „*vstup Slovenské republiky do Evropské unie považuje SNS za možný až tehdy, když bude slovenská ekonomika schopná obstát v konkurenci s ekonomicky rozvinutějšími státy Evropské unie*“ (Moric 1998: 6).

Negativní postoj k evropské integraci zaujal též Klub starších SNS⁹, který sjednocenou Evropu označil za ráj, jehož cenu ale propagátoři odmítají vyčíslit (Klub starších SNS 1994: 2). Dotkl se tak například citlivé otázky finanční výhodnosti integrace, kterou z dlouhodobého hlediska ostatní politické strany nezpochybňovaly.

Poslední zde zkoumaný volební program SNS z roku 1998 nebyl po obsahové stránce překvapivý a odpovídal dosavadní profilaci strany. Také v těchto volbách byla SNS k možnosti vstupu SR do EU značně zdrženlivá. Evropská spolupráce měla být dle vize strany založena na rovnocenném postavení, které musí Slovensko získat. Pokud šlo o vstup do Unie, zde strana jasně deklarovala, že vstup by měl být možný pouze tehdy, pokud bude ekonomika Slovenské republiky „*schopna obstát v konkurenci s ekonomicky rozvinutými státy EU*“ (SNS 1998: 6–7). Případný problém se vstupem do Unie ovšem nepředstavovaly výhradně otázky ekonomického rázu. Slovenská národní strana dále požadovala zachování „*priority domácí legislativy*“ (SNS 1998: 14). Tato podmínka nebyla v programu blíže rozvedena, nicméně v kombinaci s důrazem na citlivou aproximaci práva šlo o možnou výraznou překážku ve vstupu SR do Evropské unie (SNS 1998: 14). Krajně pravicové politické strany tradičně kladou velký důraz na vlastní národ a jeho identitu. Nejinak tomu bylo v případě SNS, která zdůrazňovala, že případná integrace nesmí ohrozit národní identitu, čímž program odpovídal obavám předsedy strany Jána Sloty (SNS 1998: 23; Havranová 1996: 7).

Slovenská národní strana v otázce evropské integrace prošla několika stádii, která se překrývala s jednotlivými štěpeními uvnitř strany, kdy změna rozložení sil a vedení směřovala mimo jiné k přehodnocení postoje SNS k ES/EU. Pravděpodobně nejviditelnější byla tato změna v roce 1994, kdy po odchodu stoupců Ľudovíta Černáka ze strany v jejím čele stanul Ján Slota. SNS se následně stala k evropské integraci velmi zdrženlivou, výroky Jána Sloty pak lze označit za protiintegrační.

⁹ Jednalo se o klub příznivců SNS založený 18. března 1994 při Slovenské národní straně (Slovenská republika 1994: 3).

Strany reprezentující zájmy maďarské menšiny – MKDH a Spolužití

Na Slovensku žije početná maďarská menšina čítající přibližně půl milionu osob, jejichž zájmy se snažilo reprezentovat vícero politických subjektů. Tento text se zaměřuje na nejvýznamnější z nich, konkrétně na Maďarské křesťanskodemokratické hnutí a Spolužití, přičemž oba tyto subjekty spolu úzce kooperovaly a po volbách v roce 1990 měly například „společný parlamentní klub“ (Kopeček 2007: 443–444, 448). I proto jsou oba tyto subjekty zpracovány společně. Pro úplnost je třeba zdůraznit, že výrazným zástupcem byla také Maďarská občanská strana, kdy spojením těchto tří subjektů v roce 1998 vznikla Strana maďarské koalice (SMK).

Spolužití bylo na Slovensku oficiálně založeno k 1. březnu 1990, kdy došlo k jeho registraci, nicméně české ministerstvo vnitra tak učinilo již 27. února téhož roku. Předsedou strany byl do vzniku SMK Miklós Duray. Ke vzniku MKDH došlo o pár dnů později 19. března 1990, předsedou se stal Kálmán Janics, který byl následně vystřídán Bélou Bugárem (Kopeček 2007: 445–447). Volební potenciál těchto stran, s ohledem na početnost maďarské menšiny, nebyl zanedbatelný. Ve volbách do Slovenské národní rady z roku 1990 získaly tyto subjekty celkem 14 mandátů, což představovalo 8,66 % hlasů (Štatistický úrad SR 1990a; Štatistický úrad SR 1990b). O dva roky později byl výsledek velmi podobný, když Spolužití s MKDH získaly opět 14 mandátů a 7,42 % hlasů (Štatistický úrad SR 1992a; Štatistický úrad SR 1992b). V roce 1994 byla součástí Maďarské koalice (MK) též MOS. MK v těchto volbách získala 17 mandátů¹⁰ (10,18 % hlasů) (Štatistický úrad SR 1994a; Štatistický úrad SR 1994b). Maďarská koalice tak v roce 1994 získala stejný počet mandátů jako KDH a více než strany vládní koalice SNS nebo ZRS.

Není překvapením, že před vznikem samostatné Slovenské republiky, ale i po něm, bylo dominantním tématem v dobovém diskurzu Spolužití a MKDH prosazování zájmů a práv maďarské menšiny žijící na Slovensku, byť Spolužití se snažilo více prezentovat jakožto zástupce všech menšin (Lenická 1995: 8; Pokorná 2004: 46). Tyto zájmy se soustředily například na otázky kultury a školství (Bugár, Žemlová 1992: 3). Dané téma se promítalo také do vztahu k evropské integraci, kdy například poslanec Pál Csáky za MKDH řekl, že pro zachování maďarské národnostní menšiny bude MKDH prosazovat právo „*obracet se na mezinárodní organizace v zájmu zabezpečení ochrany svých práv*“ (Csáky 1992: 9). Významnou úlohu v tomto ohledu hrála Rada Evropy, nicméně bezvýznamné nebylo ani postavení ES/EU. Z vyjádření poslanců obou subjektů je zřejmé, že Spolužití i MKDH podporovaly začlenění Slovenska do procesu evropské integrace, což odpovídá také volebním programům z roku 1994 (viz Slovenská národní rada 1992a; Slovenská národní rada 1992b; Slovenská národní rada 1993). Velmi kladný postoj vyjádřil například Pál Csáky při rokování o Evropské dohodě o přidružení Slovenské republiky k ES, když uvedl, že „*význam této dohody by bylo těžké nadhodnotit. Koalice Maďarského křesťanskodemokratického hnutí a Együttélés v ní vidí jediný možný směr orientace Slovenské republiky (...)*“ (Slovenská národní rada 1993).

Volební program MKDH z roku 1994 se věnuje procesu evropské integrace již ve své první větě preambule, kde se konstatuje, že státy směřují ke vzniku „*nové Evropy*“, která bude mít podobu Evropské unie (MKDH 1994: 1). Není proto překvapivé, že konečným cílem dle MKDH mělo být přijetí do Evropské unie (MKDH 1994: 2). Podpora evropské integrace v podobě vstupu do EU byla pro členy MKDH zárukou, jak překonat nebezpečí nacionalismu na Slovensku (MKDH 1994: 2). MKDH jednoznačně podpořilo vstup Slovenska do EU,

¹⁰ Z toho 9 poslanců bylo za Spolužití, 7 poslanců za MKDH a jeden zastupoval MOS (Mesežnikov 1997: 32).

přičemž Unie a její členské státy byly spojovány s takovými asociacemi, jako je demokracie, vyspělá ekonomika nebo zajištění stabilního právního systému (MKDH 1994: 3, 4, 8).

Také Spolužití podporovalo integrační snahy Slovenské republiky. Hnutí se ve volebním programu dotklo například otázky regionální spolupráce, kde zmiňovalo euroregiony, které měly zlepšit přeshraniční kontakty. Jako příklad byl uveden euroregion Karpaty (Spolužitie 1994: 4). Zaměření na maďarskou menšinu se projevilo v části programu věnované zahraniční politice, kde Spolužití apelovalo na vládu, „*aby postupovala v intencích cílů Evropské unie*“, čímž byla myšlena spolupráce „*regionů jižního Slovenska a severního Maďarska*“ (Spolužitie 1994: 7). Také Spolužití v programu explicitně podporovalo evropskou integraci, neodmyslitelně spjatou s Evropskou unií, která měla uklidnit existující „*národní vášně*“ na Slovensku (Spolužitie 1994: 7).

Obdobně jako i další zde analyzované opoziční politické strany, tak i MKDH a Spolužití se po roce 1994 vymezily proti politice vládní koalice HZDS, SNS a ZRS. Dle Pála Csákyho, tehdejšího předsedy MKDH, vláda Vladimíra Mečiara měla schvalovat zákony, jež neodpovídaly požadavkům EU, což Slovensko vzdalovalo perspektivě vstupu do EU. Tu měla strana jednoznačně podporovat, přičemž jakoukoliv jinou alternativu považovala za slepou uličku „*a za nezodpovědné hazardování s osudy občanů*“ SR (Csáky 1995: 4). Obdobný postoj zaujal další významný člen MKDH Béla Bugár. Dle něj politika vlády znemožnila integrační snahy SR do EU. Vyjádřil přesvědčení, že „*Slovensko patří do Evropské unie*“, tento cíl spojoval s posílením regionalismu (Bugár 1998: 13). Prosazování práv menšin se projevilo ve značné citlivosti obou subjektů v otázce pravomocí územně samosprávných celků. Místopředseda Spolužití József Kvarda v této souvislosti uvedl, že snaha okleštit jejich pravomoci není v souladu se snahou začlenit se do evropských struktur, naopak měla být odklonem na východ, který byl vnímán negativně (Lenická 1995: 9).

Výrazným tématem byla otázka jazykového zákona, respektive užívání jazyka menšin na Slovensku. Evropská unie byla dáována Slovensku za vzor. Poslankyně Edit Bauerová například upozorňovala na skutečnost, že v Evropské unii funguje „*ombudsman, na nějž je možné se obrátit ve všech jazycích, které se v EU*“ oficiálně používají, přičemž podobné možnosti by měly mít i občané na Slovensku (Greguš 1997b: 57). Vyřešení jazykové otázky bylo pro tyto subjekty důležité a odstranění tohoto neuralgického bodu mělo přispět k urychlení možného přijetí SR do Unie (Lörincz 1998: 1). Tuto vizi nám může blíže objasnit vyjádření Bély Bugára z roku 1995, když konstatoval, že stabilita Evropy je přímo závislá na stabilitě států „*a ty budou stabilní, když budou spokojení všichni občané daného státu, bez ohledu na národnost*“ (Sujová 1995: 3).

Stranou pozornosti nezůstala otázka ekonomické výhodnosti, která byla s EU neodmyslitelně spjata. Případný zvrát v integračním procesu byl považován za velmi rizikový pro slovenskou ekonomiku (Csáky 1997: 4; Lörincz 1998: 4). Vstup do Evropské unie nicméně v kratším časovém horizontu nebylo možné považovat za zcela bezproblémový. Členové těchto subjektů si toho byli vědomi. Například místopředseda Spolužití István Batta podporoval vstup do EU, i když voličská základna hnutí pocházela především z jižního Slovenska, pro které měla nutná transformace zdejšího hospodářství představovat značnou ekonomickou zátěž (Batta 1997: 4).

U obou subjektů se setkáváme také s argumentací, že Slovenská republika v rámci svého budoucího vývoje nemá jinou alternativu, a podporu integrace tak považovaly za nevyhnutelnou (Batta 1997: 4; Lörincz 1998: 4).

Nemůžeme opomenout skutečnost, že EU byla v dobovém diskurzu spojována s takovými vlastnostmi jako je zajištění „*stability, bezpečnosti a prosperity*“ (Csáky 1995: 4).

Před volbami do Národní rady Slovenské republiky v roce 1998 již musíme sledovat nový politický subjekt, kterým byla Strana maďarské koalice. Ta se neodchýlila od dosavadních postojů MKDH a Spolužití, když v úvodu svého volebního programu deklarovala, že „*budoucnost Slovenska vidí v (...) Evropské unii*“ (SMK 1998: 1). SMK se jasně vymezila proti dosavadní vládní koalici, za jejíž vlády mělo dojít k ohrožení budování demokracie a ke ztrátě naděje na brzkou integraci do Unie. Orientace Slovenska na vstup do Evropské unie měla napomoci vyřešit „*ekonomické a politické problémy*“ a to i ty, které by mohly vzniknout v budoucnosti (SMK 1998: 1, 3, 5). Z hlediska ekonomiky byl cíl propojen také se snahou dohnat „*vyspělé státy světa*“ (SMK 1998: 10). S ohledem na elektorát strany nebyla opomenuta problematika národnostních menšin. Kladně bylo hodnoceno, že EU podporovala regionalismus, jenž měl napomoci zajistit příznivý vývoj maďarské menšiny na Slovensku (SMK 1998: 15). Volební program strany uváděl, že Evropská unie má právo požadovat určitou míru připravenosti kandidátské země, jejíž nedílnou součástí byla dle SMK politika státu vůči menšinám (SMK 1998: 5). Vstup do Unie tak byl také prostředkem pro obhajobu stěžejních zájmů strany.

Dobový diskurz a veřejné mínění

Analýza veřejného mínění ve vztahu k Evropské unii, potažmo evropské integraci, v 90. letech minulého století je neodmyslitelně spjata se zjišťováním obecné míry podpory vstupu do EU. Ta byla dlouhodobě nad 50 % a i přes jisté výkyvy měla vzestupnou tendenci. V roce 1995 vstup do Unie podporovalo 52 % respondentů, negativní stanovisko zaujalo 17 % z nich. Zajímavé je, že 31 % lidí bylo nerozhodných, respektive nedokázali posoudit dopady s tímto krokem spojené (Ústav pre výskum verejnej mienky pri ŠÚ SR: 25). Agentura FOCUS se v témže roce dotazovala na míru důvěry vůči Unii. Ta byla o 3 % vyšší než podpora vstupu. Pod 50 % klesla pouze v roce 1994, kdy dosahovala 48 % a EU nedůvěřovalo 28 % dotazovaných (Bútorová 1996: 248). V roce 1996 byla podpora integrace do EU ze strany občanů SR o 13 % vyšší než v roce 1995. Podstatně také klesl počet osob, které nedokázaly zaujmout jednoznačné stanovisko. Počet klesl na 20 % (Ústav pre výskum verejnej mienky pri ŠÚ SR: 25). V roce 1997 podpora vstupu vzrostla na 75 %, negativně se vyjádřilo 13 % dotazovaných a v roce 1998 vstup podporovalo dokonce 79 % respondentů (Bútorová, Bútor 1998: 87; Bútorová 1999: 67). S dlouhodobější artikulací cíle SR vstoupit do Evropské unie, kterému navíc bylo v čase věnováno více prostoru i s ohledem na kritiku vlády Vladimíra Mečiara ze strany EU a opozičních stran, a s ním zmiňovaných výhod i nevýhod tak můžeme pozorovat větší množství občanů, kteří k tématu zaujali konkrétní stanovisko. Všechny zde zkoumané politické subjekty navíc vstup do Unie oficiálně podporovaly, není proto překvapivé, že rostla podpora tohoto kroku.

S ohledem na výše zmíněnou podobu stranického diskurzu se lze tázat, nakolik se dobový diskurz promítl do podpory vstupu do Evropské unie u voličů konkrétních politických stran a hnutí. Z výsledků průzkumu veřejného mínění z roku 1997 lze vysledovat určitou konsekvenci mezi postoji stran a jejich představitelů a míněním voličů. Ze sledovaných subjektů vykazovaly vůbec nejnižší podporu evropské integrace voliči HZDS a SNS. Nejvyšší byla naopak u voličů SDK a Maďarské koalice (MK) (Bútorová, Gyárfášová 1998: 48). I přes výhrady k Evropské unii ze strany členů HZDS byla nadpoloviční většina vstupu do

EU nakloněna. V roce 1997 to bylo 64 % dotazovaných, což je ale současně druhý nejnižší počet po ZRS. Větší podporu měl tento krok i mezi voliči SNS, kde se pozitivně vyjádřilo 69 % z nich. Výrazně prointegrační byli podporovatelé SDK (93 %) a MK (88 %). Pokud jde o SDL, vstup do Unie podporovalo 81 % z nich (Bútorová, Bútor 1998: 89). Jak uvádí Zora Bútorová a Martin Bútor, u části těchto voličů se jednalo pravděpodobně pouze o deklaratorní stanovisko bez hlubšího pochopení problému. Odvozují tak ze skutečnosti, že jen 43 % osob se domnívalo, že případné vypadnutí z první vlny kandidátských zemí by pro SR mohlo mít nepříznivé následky (Bútorová, Bútor 1998: 90–91). Lze vysledovat značný vztah mezi příznivci vlády a opozice. Nepříznivé následky očekávalo pouze 18 % voličů HZDS, na opačném konci spektra byli voliči SDK, kteří své obavy vyjádřili v 75 % případů. Zajímavé je, že obavu vyjádřilo relativně nízké procento voličů MK, konkrétně 52 % z nich, přičemž z výše uvedených dat je zřejmé, že v obecné rovině vstup podporovali nejen členové MKDH a Spolužití, ale i převážná část jejich voličů (Bútorová, Bútor 1998: 92).

Institut pro veřejné otázky poskytl také zajímavý údaj o pohledu voličů na skutečnost, že Slovensko se nedostalo „do první skupiny kandidátů na členství v (...) EU“, což nám vysvětluje, proč byla většina voličů HZDS a SNS pro vstup do Unie, a to i přesto, že kroky vládní koalice byly Evropskou unií kritizovány (Bútorová 1998: 214). Voliči HZDS a SNS totiž kroky vládní koalice nevnímali jako problémové a protiintegrační, naopak obraz Slovenské republiky měl být poškozen její opozicí, případně měl být tento stav způsoben neobjektivitou členských států EU (Bútorová 1998: 214).

Pokud jde o konkrétní témata, se kterými byla evropská integrace spojována, zdá se logické, že u všech politických stran nalezneme v dobové debatě zmínky o ekonomických přínosech. Většinou tyto strany přisuzovaly v dlouhodobém měřítku vstupu do EU pozitivní roli. Význam ekonomických faktorů odpovídá veřejnému mínění, protože to byla právě ekonomická očekávání, která v polovině 90. let tvořila jádro problémů, které obyvatelé Slovenské republiky s EU spojovali. Zajímavý je v tomto ohledu výzkum ze září 1997, který byl věnován očekáváním obyvatel SR v případě nezařazení Slovenska do první vlny uchazečů o rozšíření. Většina z dotazovaných tuto hrozbu spojovala s ekonomickými a hospodářskými problémy, jako bylo zpomalení „rozvoje hospodářství SR“ 35 %, problémy s vývozem výrobků 32 % nebo snížením životní úrovně obyvatelstva 22 % (Ústav pre výskum verejnej mienky pri ŠÚ SR: 29). Názor, že tato skutečnost nebude mít pro Slovensko v zásadě negativní dopad, zastávalo 18 % dotázaných, pozitivní efekt na hospodářství očekávalo jen 6 % občanů (Ústav pre výskum verejnej mienky pri ŠÚ SR: 29).

V dobovém diskurzu se setkáváme také s problematikou zajištění bezpečnosti, která byla nejpatrnější u Strany demokratické levice. Nejednalo se tak o výhradní doménu Severoatlantické aliance. Výzkum veřejného mínění z roku 1996 nicméně ukázal na jiný druh ohrožení bezpečnosti, kdy se 74 % dotázaných obávalo, že vstup do Unie povede k proniknutí zahraničního organizovaného zločinu na území Slovenska (Ústav pre výskum verejnej mienky pri ŠÚ SR: 37). Toto zjištění je zajímavé s ohledem na skutečnost, že v dobových vyjádřeních politici tuto hrozbu ve vztahu k EU nekomunikovali a Unie tak tento obraz nezískala na základě integračního diskurzu politických stran.

Pokud se politické osobnosti SNS ve svých vyjádřeních uchylovaly například ke srovnání EU s diktátem Moskvy, respektive dobou před rokem 1989, i zde lze vysledovat konsekvenci s postoji voličů dané strany. Jen 24 % voličů SNS totiž kladně hodnotilo období 70. a 80 let minulého století, což je vůbec nejnižší hodnota po voličské základně SDK. Naopak kladně

jej hodnotilo 36 % voličů HZDS nebo 39 % voličů SDĽ (Bútorová, Bútor 1998: 102). Není proto překvapivé, že u těchto politických subjektů se s podobným srovnáním nesetkáme.

Ze získaných informací se nicméně nezdá, že by konkrétní vyjádření na vrub Evropské unie tvořila výhradní jádro, jež by bylo hybatelem dobového pro nebo protiintegračního diskurzu, byť v určitých tématech je provázanost zřejmá. Jádro často leželo mnohem více ve vnitropolitických problémech Slovenské republiky v souvislosti s vyhroceným vztahem vládních a opozičních politických stran a také ve vztazích s Maďarskem. Tento stav je z vyjádření některých politiků jasně patrný, protože jejich první reakcí na kroky EU byla kritika opozice (viz Zelenayová 1997b: 3; Rasklavský, Smolec 1997: 1–2).

Závěr

V úvodu tohoto článku byly položeny čtyři výzkumné otázky, jak se vyvíjel diskurz slovenských politických stran k evropské integraci, s čím byla Evropská unie v dobové debatě spojována, jaké události měly na dobový diskurz vliv a zda můžeme nalézt mezi stranami podobný vzorec asociací. Jejich provázanost je značná a tvoří tak kompaktní celek. V závěru proto lze jen stěží separovat jednotlivé odpovědi, jako je vývoj dobového diskurzu od témat, s nimiž byl propojen. Proto odpovědi na ně nejsou striktně odděleny.

Z analýzy dobových zdrojů je zřejmé, že v čase můžeme pozorovat rostoucí množství témat, kterým v souvislosti se vstupem do Evropské unie politické strany přikládaly důležitost. Zvyšovala se také četnost těchto vyjádření, která odrážela jak faktické přibližování se Slovenska ke kýženému cíli, tak také rozpory, které panovaly mezi opozicí a vládou Vladimíra Mečiara, která byla spojována se značným ohrožením integračních ambicí Slovenské republiky.

Pokud se zaměříme na vývoj integračního diskurzu a faktory jej ovlivňující, je zřejmé, že v období před rokem 1993 byla debata o evropské integraci téměř u všech subjektů úzce propojena s problematikou budoucího uspořádání, respektive rozpadu České a Slovenské Federativní Republiky. V této souvislosti pak představitelé stran artikulovali své představy o budoucím postavení Slovenska v ES/EU a také o podobě, kterou by Společenství mělo v ideálním případě mít. Pro Stranu demokratické levice se evropská integrace stala argumentem pro setrvání ve společném státu. Také Spolužití a MKDH byly zastánci zachování federace, byť zde se nepodařilo nalézt vyjádření, které by tuto skutečnost přímo propojilo s možným vstupem do ES/EU. Opačně argumentovali členové HZDS a SNS, podle kterých mělo Slovensko tohoto cíle dosáhnout jako samostatný stát, což nejlépe odpovídalo jeho národním zájmům. Všechny tyto strany nicméně integraci podporovaly. Poněkud specifická byla situace KDĽ, které vyžadovalo vlastní slovenskou reprezentaci a upozorňovalo na možné riziko tohoto kroku pro národní a kulturní identitu. Přesto byl postoj KDĽ v zásadě prointegrační. Toto rané období bylo spíše chudší na množství konkrétních témat, se kterými by byla evropská integrace přímo propojována. Jednalo se tak spíše o obecné proklamace, případně bylo ES/EU jedním z argumentů při řešení vnitrostátních záležitostí. Přesto lze upozornit také na téma ekonomické výhodnosti vstupu, které zde bylo zmíněno v případě KDĽ a SDĽ, kdy oba subjekty vyjádřily obavy z krátkodobých ekonomických dopadů tohoto kroku.

Situace se začala proměňovat po vzniku samostatné Slovenské republiky, nejvíce pak v období let 1994 až 1998, kdy došlo k podstatnému rozšíření témat, jež byla v souvislosti s evropskou integrací zmiňována.

Pokud se zaměříme na diskurz vládních politických stran v období let 1994 až 1998, konkrétně HZDS a SNS, můžeme vysledovat určité jednotící prvky. Je zřejmé, že členy obou

stran v dané době ovlivňovala kritika ze strany institucí Evropské unie, vůči které se v masmédiích ohrazovali, případně zaujali ofenzivní postoj a kritizovali samotou Evropskou unii. Tendence ke kritice byla zvláště patrná po zveřejnění Agendy 2000 a následném nezařazení Slovenské republiky mezi země Lucemburské skupiny. Tento fakt byl posílen očekávanými volbami do Národní rady Slovenské republiky v roce 1998. Je nutné konstatovat, že určující vliv měly také vnitrostranické proměny, respektive štěpení. Pokud u HZDS vidíme značnou korelaci s konkrétními kritickými vyjádřeními EU v souvislosti s blížícími se volbami nebo jinými významnými mezníky v procesu Slovenského přiblížení k Unii, pak v případě SNS byl obrat ke kritickým vyjádřením konzistentnější a z větší míry způsobený nástupem Jána Sloty do čela strany. Vladimír Mečiar jakožto lídr HZDS a premiér ve veřejných prohlášeních volil spíše umírněnější a pragmatičtější rétoriku, působil jako korekční prvek nejhlasitějších kritiků z HZDS. Veřejně však slova svých kolegů nezpochybňoval. Více negativní postoj k EU začalo HZDS vyjadřovat až po volbách 1998, kdy se hnutí ocitlo v opozici. Analýza tohoto povolebního diskurzu však již není součástí tohoto textu.

U stran opozičních, myšleno KDH, SDĽ, MKDH a Spolužití, byla naopak jasná inklinace k prointegračním vyjádřením, kdy byla Evropská unie spojována s pojmy, které můžeme řadit mezi pozitivní (demokracie, svoboda, bezpečnost, ekonomická výhodnost a další). Setkáváme se také s argumentací o nevyhnutelnosti integrace Slovenska do EU, neboť to nemá jinou reálnou adekvátní alternativu. Tento fakt lze přisuzovat nejen aktuální pozici těchto stran v Národní radě Slovenské republiky, ale také skutečnosti, že byly mnohem těsněji napojeny na ideově blízké politické subjekty v Evropském parlamentu a současně se jim dostávalo ze strany institucí EU zastání v době, kdy jejich faktická možnost ovlivňovat dění na Slovensku byla vládou Vladimíra Mečiara cíleně potlačována.

Z dobových vyjádření tak vyplynulo, že na dobový diskurz měly výrazný vliv události související s rozpadem České a Slovenské Federativní Republiky a pak také způsob vládnutí koalice HZDS, SNS a ZRS, což reflektovala také Evropská unie. Je ovšem třeba zdůraznit, že tyto milníky není možné v žádném případě extrahovat z dobového kontextu, neboť v opačném případě by se jednalo o přílišnou simplifikaci. V dobovém diskurzu stran se naopak příliš nesesetkáváme s propojením integračních snah Slovenska s proměnami, kterými v průběhu 90. let prošla také samotná Evropská unie.

Pokud bychom hledali podobný vzorec asociací a témat, která byla společná všem politickým stranám, jednalo se bezesporu o ekonomickou výhodnost, či ekonomickou nezbytnost vstupu do Evropské unie. Na dlouhodobé ekonomické potřeby tohoto kroku se shodovaly s výjimkou SNS všechny zde analyzované strany. Ovšem i v případě této strany nezůstala tato otázka stranou pozornosti. Obdobným případem je spojování Unie jakožto nositele demokracie. Ta se tak stala jak vzorovou entitou, tak i prostředkem zajištění tohoto ideálního stavu na Slovensku. Z dobových vyjádření je ovšem zřejmé, že tento obraz není jednoduší a nejsilněji jej narušovala Slovenská národní strana, z které zaznívaly hlasy o poručnictví či diktátu Bruselu. Ve slabší podobě pak tyto hlasy nalezneme také u HZDS. Nezanedbatelné množství relevantních politických subjektů (KDH, SDĽ a strany zastupující zájmy maďarské menšiny) spojovala Evropskou unii s prostředkem zajištění bezpečnosti pro Slovenskou republiku. Tato schopnost tak v dobovém diskurzu nebyla vlastní pouze Severoatlantické alianci.

LITERATURA:

- ALNER, Juraj (1996). Európsky parlament žiada okamžitý návrat vyradeného poslanca do NR SR. *Národná obroda*. 14. 12. 1996. Vol. 7, no. 292, p. 9.
- BÁRÁNY, Eduard; HARNÁDEK, Dušan (1991). Eduard Barány – Strana demokratickej ľavice: Národný princíp zjednocuje európske spoločnosti. *Práca*. 3. 9. 1991. Vol. 46, no. 206, p. 3.
- BATTA, István (1997). Integrácia Slovenskej republiky do NATO a EÚ a maďarské národné spoločenstvo na Slovensku. *Sme*. 21. 6. 1997. Vol. 5, 50, no. 142, p. 4.
- BENEŠ, Vít (2005). Střet hypotéz východního rozšíření Evropské unie. *Mezinárodní vztahy* [online]. Vol. 40, no. 4, pp. 5–27 [cit. 2018-11-11]. Dostupné z WWW: <<https://mv.iir.cz/article/view/175/173>>.
- BENEŠ, Vít (2008). Diskurzivní analýza. In DRULÁK, Petr et al. (eds.): *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, pp. 92–124.
- BOBULA, Peter (2013). *História KDH* [online; cit. 2018-11-11]. Dostupné z WWW: <<http://www.kdh.sk/wp-content/uploads/2013/06/historiaKDH.pdf>>.
- BRAUN, Mats (2008). *Modernisation unchallenged. The Czech Discourse on European Unity*. Praha: Institute of International Relations.
- BRŇÁK, Peter; MALECOVÁ, Jarmila (1997). Kritika a inovácia sú dve najdôležitejšie slová európskej civilizácie. *Slovenská republika. Slovensko do toho!* 10. 4. 1997. Vol. 5, no. 82, p. 6.
- BUGÁR, Béla (1998). Slovensko patrí do Európskej únie. Odpovedá predseda Strany maďarskej koalície Béla Bugár. *Literárny týždenník*. 17. 9. 1998. Vol. 11, no. 38, p. 13.
- BUGÁR, Béla; ŽEMLOVÁ, Zuzana (1992). Naša vlasť je tu. Rozhovor s Bélom Bugárom, predsedom MKDH. *Telegraf*. 8. 7. 1992. Vol. 1, no. 159, p. 3.
- BÚTOROVÁ, Zora (1996). Verejná mienka na Slovensku v roku 1995. In BÚTORA, Martin; HUNČÍK, Péter (eds.). *Slovensko 1995. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, pp. 237–255.
- BÚTOROVÁ, Zora (1998). Verejná mienka. In BÚTORA, Martin; IVANTYŠYN, Michal (eds.). *Slovensko 1997. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1998*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, pp. 197–232.
- BÚTOROVÁ, Zora (1999). Vývoj postojev verejnosti: od nespokojenosti k politickej zmene. In BÚTORA, Martin; MESEŽNIKOV, Grigorij; BÚTOROVÁ, Zora (eds.). *Slovenské voľby '98. Kto? Prečo? Ako?* Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, pp. 61–84.
- BÚTOROVÁ, Zora; BÚTORA, Martin (1998). Slovensko a svet. In BÚTOROVÁ, Zora (ed.). *Slovensko pred voľbami*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, pp. 82–97.
- BÚTOROVÁ, Zora; BÚTORA, Martin (1998). Udalosti a osobnosti slovenských dejín. In BÚTOROVÁ, Zora (ed.). *Slovensko pred voľbami*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, pp. 98–110.
- BÚTOROVÁ, Zora; GYÁRFÁŠOVÁ, Oľga (1998). Politická scéna rok pred voľbami 1998. In BÚTOROVÁ, Zora (ed.). *Slovensko pred voľbami*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, pp. 30–65.
- BÚTOROVÁ, Zora; GYÁRFÁŠOVÁ, Oľga; VELŠIC, Marian (1999). Verejná mienka. In MESEŽNIKOV, Grigorij; IVANTYŠYN, Michal (eds.). *Slovensko 1998–1999. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, pp. 233–272.

- CIHELKOVÁ, Eva (2003). *Vnější ekonomické vztahy Evropské unie*. Praha: C. H. Beck.
- CSÁKY, Pál (1992). Slovo poslanca k návrhu Ústavy SR. Nájdime riešenie pre menšiny. *Národná obroda*. 22. 4. 1992. Vol. 3, no. 95, p. 9.
- CSÁKY, Pál (1995). Riziká zahraničnopolitickej orientácie Slovenskej republiky. *Sme*. 29. 9. 1995. Vol. 3, 48, no. 225, p. 4.
- CSÁKY, Pál (1997). Koľko času ešte máme? *Sme*. 2. 7. 1997. Vol. 5, 50, no. 151, p. 4.
- ČARNOGURSKÝ, Ján (2007). *Cestami KDH*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška.
- DEMEŠ, Pavol et al. (1992). Besedujeme o zahraničnej politike a mieste Slovenska v Európe. Ako prekračujeme svoj tieň. *Pravda*. 15. května 1992. Vol. 2, no. 113, pp. 1, 11.
- DIEZ, Thomas (2001). Europe as a Discursive Battleground. Discourse Analysis and European Integration Studies. *Cooperation and Conflict*. Vol. 36, no. 1, pp. 5–38. <https://doi.org/10.1177/00108360121962245>
- DZURINDA, Mikuláš (1997a). Kam Európa, kam Slovensko? *SME*. 20. 1. 1997. Vol. 5 a 50, no. 15, p. 4.
- DZURINDA, Mikuláš (1997b). Summit EÚ. Stanovisko SDK. *SME*. 11. 12. 1997. Vol. 5 a 50, no. 285, p. 4.
- FIALA, Petr; PITROVÁ, Markéta (2009). *Evropská unie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- FIGEĽ, Ján (1996). Spoločný trh a mena EÚ z nášho pohľadu. *Práca*. 30. 7. 1996, Vol. 51, no. 176, p. 5.
- FRINDNER, Peter (1993). Po návšteve V. Mečiara v Bruseli. Slovensko na európskych váhach. *Národná obroda*. 26. 2. 1993. Vol. 4, no. 47, p. 3.
- FTÁČNIK, Milan (1997). Čo čaká Slovensko v integračnom roku 1998? *Nové slovo*. 5. 12. 1997. Vol. 7, no. 49, p. 34.
- GAŠPAROVIČ, Ivan (1995). Ivan Gašparovič vstupuje do svedomia poslancov Európskeho parlamentu. Nepříjemný bumerangový efekt. *Slovenská republika*. 25. 11. 1995. Vol. 2, no. 273, p. 5.
- GONDA, Radim (2001). *Strana demokratické levice na Slovensku*. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Brno. Vedoucí práce prof. PhDr. Petr Fiala, PhD., LL.M.
- GREGUŠ, Peter (1997a). Šance začlenenia Slovenska do NATO a EÚ. *Parlamentý Kuriér*. Září 1997, Vol. nevedeno, no. XLIII, p. 22.
- GREGUŠ, Peter (1997b). Predstava Maďarskej koalície o zákone o používaní jazykov menšín. *Parlamentý Kuriér*. Srpen–září 1997. Vol. nevedeno, no. XLII, pp. 56–57.
- HAVLÍK, Vlastimil (2003). *Hnutí za demokratické Slovensko v letech 1998–2002*. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Brno. Vedoucí práce PhDr. Lubomír Kopeček, PhD.
- HAVRANOVÁ, Renata (1996). Rozporuplná zahraniční orientace. *Slovo* [online]. 19. 10. 1996. Vol. nevedeno, no. nevedeno, p. 7 [cit. 2017-06-06]. Dostupné z WWW: <<https://muni.anopress.cz/Search/PagesFree/Home.aspx>>.
- HLAVA, Bohuslav; HLAVOVÁ, Viera (2008). Od totality k demokracii a slovenské státnosti. In TURČAN, Vladimír (ed.). *Dějiny Slovenska v datech*. Praha: Libri, pp. 679–763.
- HOFBAUER, Roman (1996). Maďarský obušok na Slovensko prostredníctvom EÚ a NATO? *Slovenská republika*. *Slovensko do toho!* 1. 8. 1996. Vol. 4, no. 178, p. 1.
- HOFBAUER, Roman (1997a). NATO a EÚ: Ponáhľajme sa pomaly! *Týždenník EXTRA*. 22. 5. 1997. Vol. 6, no. 21, p. 2.

- HOFBAUER, Roman (1997b). Značne zdeformovaný obraz Slovenska. Krivé zrkadlo Posudku Európskej únie k žiadosti Slovenskej republiky o členstvo. *Slovenská republika. Slovensko do toho!* 18. 9. 1997. Vol. 3, no. 38, pp. 1, 3.
- HOFBAUER, Roman (1997c). Značne zdeformovaný obraz Slovenska. Krivé zrkadlo Posudku Európskej únie k žiadosti Slovenskej republiky o členstvo. *Slovenská republika. Slovensko do toho!* 25. 9. 1997. Vol. 3, no. 39, pp. 1, 3.
- HOFBAUER, Roman (1998). Kľukatá cesta do Európskej únie. Do nedemokratického manželstva na večné časy sa treba ponáhľať len pomaly. *Slovenská republika*. 23. 6. 1998, Vol. 6, no. 143, p. 11.
- HOLLANOVÁ, Jana (1996). Predseda NR SR I. Gašparovič pre SI. Republiku o rokovaniach v Moskve: Prijatie do európskych štruktúr naš vzťah k Rusku neovplyvní. *Slovenská republika*. 29. 11. 1996. Vol. 4, no. 279, p. 7.
- HORSKÝ, Ivan (1992). Prvý podpredseda SDĽ Pavol Kanis: Nestaňme sa zajatcami ilúzií – Európa sa krúti inak. *Národná obroda*. 5. 8. 1992. Vol. 3, no. 183, p. 6.
- HÚSKA, Augustín Marián (1997). A. M. Húska v Bruseli o novemborvých rokovaniach. *Slovenská republika*. 17. 10. 1997. Vol. 5, no. 239, pp. 1, 7.
- HZDS (1994). Volebný program HZDS. Slovensko – do toho! *Slovenská republika*. 21. 9. 1994. Vol. 1, no. 110, pp. 1–28.
- HZDS (nedatováno). *HZDS – Hnutie za demokratické Slovensko* [online; cit. 2018-11-12]. Dostupné z WWW: <www.hzds.sk>.
- JØRGENSEN, Marianne; PHILLIPS, Louise (2012). *Discourse Analysis as Theory and Method*. London: SAGE.
- KDH (1994). *Volebny program KDH 1994*. [online; cit. 2019-06-23]. Dostupné z WWW: <<http://web.archive.org/web/19981203105125/http://www.kdh.sk/>>.
- KLUB STARŠÍCH SNS (1994). Už toho máme dosť. *Slovenská republika. Príloha SNS*. 18. 7. 1994. Vol. 1, no. 57, p. 2.
- KŇAŽKO, Milan (1992). Sebaurčenie národov a európska integrácia. Ako uplatniť prirodzené práva. *Koridor*. 6. 5. 1992. Vol. 1, no. 52, p. 5.
- KOPEČEK, Lubomír (2000). Budoucnost slovenské křesťanské demokracie. Zamyšlení nad vývojem Křesťanskodemokratického hnutí. *Středoevropské politické studie* [online]. Vol. 2, no. 1 [cit. 2018-11-16]. Dostupné z WWW: <<https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/3814/5472>>.
- KOPEČEK, Lubomír (2003). *Od Mečiara k Dzurindovi. Slovenská politika a politický systém v prvém desetiletí samostatnosti*. Brno: Masarykova univerzita.
- KOPEČEK, Lubomír (2005). Slovensko. In STRMISKA, Maxmilián et al. (eds.). *Politické strany moderní Evropy*. Praha: Portál, pp. 453–479.
- KOPEČEK, Lubomír (2007). *Politické strany na Slovensku 1989 až 2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- KOTIAN, Róbert (1996). Miesto pre Jána Čarnogurského, predsedu KDH. *Denník SME*. 15. 3. 1996. Vol. 4 a 49, no. 63, p. 1.
- KOVÁČ, Dušan (1998). *Dějiny Slovenska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- KRAJAČIČOVÁ, D.; ŠÁŠKY, M. (1995). Koalícia konštatuje dobrú spoluprácu, opozícia zbrojí zlučováním strán. *Slovenská republika*. 6. 2. 1995. Vol. 2, no. 30, pp. 1–2.
- KRÍŽ, Ivan (1995). V. Mečiar a J. Schenk odovzdali prihlášku SR do EU. Slovensko je v popredí a osvetľuje cestu iným. *Slovenská republika*. 28. 6. 1995. Vol. 2, no. 149, pp. 1, 9.
- KRNO, Martin (1993). S Milanem Ftáčnikom o kongrese Strany európskych socialistov. Starý

- kontinent na križovatke. *Pravda*. 25. 11. 1993. Vol. 3, no. 275, p. 12.
- KRNO, Martin (1997). Podpredseda SDĽ Peter Weiss o referende pre Pravdu: Dvoje dverí do Európy. *Pravda*. 20. 5. 1997. Vol. 7, no. 114, pp. 1, 4.
- KRNO, Martin (2016). Peter Weiss: Išlo o myšlienky a solidaritu, nik nemyslel na kariéru. *Pravda* [online]. 2. 2. 2016 [cit. 2018-11-10]. Dostupné z WWW: <<https://zurnal.pravda.sk/rozhovory/clanok/382019-peter-weiss-islo-o-myslienky-a-solidaritu-nik-nemyslel-na-karieru/>>.
- KUPKA, Petr; LARYŠ, Martin; SMOLÍK, Josef (2009). *Krajní pravice ve vybraných zemích střední a východní Evropy*. Brno: Masarykova univerzita.
- LENICKÁ, Anna (1995). Je neseriózne rozkúskovať juh ako salámu, zdôrazňuje podpredseda Spoluzhítia József Kvarda. *Nové slovo bez rešpektu*. 23. 10. 1995. Vol. 43, no. 43, pp. 8–9.
- LEŠKA, Vladimír (2009). *Slovensko 1993–2004. Léta obav a nadějí*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- LŐRINCZ, Július (1998). Samosprávu všetkým. Podpredseda Strany maďarskej koalície Pál Csáky pre Pravdu. *Pravda*. 21. 9. 1998. Vol. 8, no. 217, pp. 1, 4.
- LŐRINCZ, Július et al. (1992). Besedujeme o zahraničnej politike a mieste Slovenska v Európe. Ako prekračujeme svoj tieň. *Pravda*. 15. 5. 1992. Vol. 2, no. 113, pp. 1, 11.
- MALOVÁ, Darina; WEISS, Peter (2018). Slovensko a evropská integrace – výsledky a perspektivy ve veřejném diskurzu. In LONDÁK, Miroslav et al. (eds.). *Slovensko – evropský příběh*. Praha: Academia, pp. 273–298.
- MEČIAR, Vladimír (1995). V. Mečiar: S každým bodom rezolúcie možno polemizovať. *Národná obroda*. 24. 11. 1995. Vol. 6, no. 272, pp. 1–2.
- MEČIAR, Vladimír (1996). Vladimír Mečiar na VI. Republikovom sneme HZDS: Európu chápeme ako domov všetkých národov. *Slovensko do toho! Týždenník Hnutia za demokratické Slovensko*. 3. 4. 1996. Vol. 2, no. 14, pp. 1–2.
- MESEŽNIKOV, Grigorij (1996). Vnútropolitický vývoj a politická scéna SR v roku 1995. In BÚTORA, Martin; HUNČÍK, Péter (eds.). *Slovensko 1995. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, pp. 11–26.
- MESEŽNIKOV, Grigorij (1997). Vnútropolitický vývoj a politická scéna. In BÚTORA, Martin (ed.). *Slovensko 1996. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1997*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, pp. 15–38.
- MESEŽNIKOV, Grigorij (1998). Vnútropolitický vývoj a systém politických strán. In BÚTORA, Martin; IVANTYŠYN, Michal (eds.). *Slovensko 1997. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1998*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, pp. 19–98.
- MKDH (1994). *Program schválený na I. kongrese MKDH v Dunajskej Strede dňa 26. 2. 1994*. Bratislava: MKDH.
- MORIC, Vítazoslav (1998). Prioritou je slovenská štátnosť. SNS: Základom je efektívne sociálne trhové hospodárstvo. *Hospodárske noviny*. 15. 7. 1998. Vol. 6, no. 134, p. 6.
- NÁRODNÁ OBRODA (1992). V. Mečiar a H. D. Genscher o integrácii národov do Európy. Slovensko nie je región. *Národná obroda*. 18. 6. 1992. Vol. 3, no. 142, pp. 1, 4.
- NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY (1995). *Stenografická správa o 12. schôdzi Národnej rady Slovenskej republiky* [online; cit. 2019-5-20]. Dostupné z WWW: <<https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=65827>>.
- NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY (1997). *Stenografická správa o 33. schôdzi Národnej rady Slovenskej republiky* [online; cit. 2018-11-12]. Dostupné z WWW: <<https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=65887>>.

- PALTRIDGE, Brian (2012). *Discourse analysis: an introduction*. London: Bloomsbury Academic.
- POKORNÁ, Eliška (2004). *Rozpad Československa v reflexi dobového tisku (Vybrané kapitoly)*. Diplomová práca. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Brno. Vedoucí práce doc. PhDr. Vladimír Goněc, CSc.
- PRÁČE (1997). Slota na to prišiel. *Práce* [online]. 23. 9. 1997. Vol. neuvedeno, no. neuvedeno, p. 7 [cit. 2017-06-06]. Dostupné z WWW: <<https://muni.anopress.cz/Search/PagesFree/Home.aspx>>.
- PREDSEDNÍCTVO RADY KDĽ (1991). Vyhlásenie Predsedníctva Rady KDĽ. *Slovenský denník*. 9. 4. 1991. Vol. 2, no. 83, pp. 1–2.
- PROKEŠ, Jozef; PITNER, Ladislav; MONCMANOVÁ, Eva (1996). Otázka nie je, či ÁNO, ale AKO. *Roľnícke noviny*. 12. 12. 1996. Vol. neuvedeno, no. 290, p. 4.
- RASLAVSKÝ, František (1997). Naše postavenie a vyhliadky. Zajtra sa v Luxemburgu čaká rozhodnutie o Slovensku. *Slovenská republika*. 11. 12. 1997. Vol. 5, no. 285, p. 11.
- RASLAVSKÝ, František; SMOLEC, Maroš (1997). HZDS nemá inú alternatívu a program len smerovanie do európskych štruktúr. *Slovenská republika*. 3. 10. 1997. Vol. 5, no. 227, pp. 1–2.
- REPUBLIKA (1994). Bez Černáka, Hrnka a Miškovského se Slotom ako novým predsedom. *Republika*. 21. 2. 1994. Vol. 2, no. 42, pp. 1–2.
- SDK (1998). *Volebný program. Spolu za lepšie Slovensko*. [online; cit. 2019-06-23]. Dostupné z WWW: <<http://web.archive.org/web/19990429205604/http://www.sdk.sk/program/program.html>>.
- SDL' (1998). *Volebný program SDL' 1998*. [online; cit. 2019-06-23]. Dostupné z WWW: <http://web.archive.org/web/19991003203514/http://www.sdl.sk/v_programObsah.htm>.
- SCHENK, Juraj (1995). Slovensko a Európska únia. *Slovenská republika*. 28. 6. 1995, Vol. 2, no. 149, p. 9.
- SCHMÖGNEROVÁ, Brigita (1997). Predpokladné náklady vstupu Slovenska do EÚ. *Nové slovo*. 5. 12. 1997. Vol. 7, no. 49, pp. 32–33.
- SLOBODNÍK, Dušan (1997). Sme pohyblivý terč. *Slovenská republika*. 2. 12. 1997. Vol. 5, no. 277, p. 5.
- SLOVENSKÁ NÁRODNÁ RADA (1990). *Stenografická správa o 3. schôdzi Slovenskej národnej rady konanej 27. až 29. augusta 1990* [online; cit. 2018-10-14]. Dostupné z WWW: <<https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=74792>>.
- SLOVENSKÁ NÁRODNÁ RADA (1991). *Stenografická správa o 11. schôdzi SNR* [online; cit. 2018-10-15]. Dostupné z WWW: <<https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=74835>>.
- SLOVENSKÁ NÁRODNÁ RADA (1992a). *Stenografická správa o 2. schôdzi Slovenskej národnej rady* [online; cit. 2019-6-20]. Dostupné z WWW: <<https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=71564>>.
- SLOVENSKÁ NÁRODNÁ RADA (1992b). *Stenografická správa o 5. schôdzi Slovenskej národnej rady* [online; cit. 2019-7-2]. Dostupné z WWW: <<https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=71567>>.
- SLOVENSKÁ NÁRODNÁ RADA (1992c). *Stenografická správa o 24. schôdzi Slovenskej národnej rady* [online; cit. 2018-10-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1990snr/stenprot/024schuz/s024054.htm>>.

- SLOVENSKÁ NÁRODNÁ RADA (1993). *Stenografická správa o 25. schôdzi Slovenskej národnej rady* [online; cit. 2019-7-2]. Dostupné z WWW: <<https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=71573>>.
- SLOVENSKÁ NÁRODNÁ STRANA (1994). *Program Slovenskej národnej strany*. Miesto vydání neuviedeno.
- SLOVENSKÁ REPUBLIKA (1994). Klub starších SNS. *Slovenská republika*. Příloha SNS, 26. 7. 1994. Vol. 1, no. 64, p. 3.
- SLOVENSKÝ NÁROD (1990). Programové vyhlásenie. *Slovenský národ*. Vol. neuviedeno, no. 1/90, p. 2.
- SLOVENSKÝ NÁROD (1992a). J. Prokeš: Nie sme vôbec osamotení. *Slovenský národ*. 17. 3. 1992. Vol. 3, no. 11, p. 1.
- SLOVENSKÝ NÁROD (1992b). Z brífingu SNS. *Slovenský národ*. 27. 10. 1992. Vol. 3, no. 43, p. 2.
- SLOVENSKÝ NÁROD (1992c). Z brífingu SNS. *Slovenský národ*. 20. 10. 1992. Vol. 3, no. 42, p. 2.
- SMK (1998). *Volebný program Strany maďarskej koalície 1998*. SMK.
- SNS (1992). *Slovensko 1992*. Bratislava: Slovenská národná strana.
- SNS (1998). Program Slovenskej národnej strany. Bratislava: Slovenská národná strana.
- SNS (nedatováno). *Stručne o SNS* [online; cit. 2017-08-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.sns.sk/o-nas-2/strucne-o-sns/>>.
- SPOLUŽITIE (1994). *Volebný program politického hnutia Spolužitie. Voľby 1994*. Bratislava: Spolužitie.
- SUJOVÁ, Zita (1995). Na ceste zmierenia by vláda mala prejsť väčší kus cesty jako my. *Národná obroda*. 9. 10. 1995. Vol. 6, no. 233, p. 3.
- ŠIMKO, Ivan (1996). Naše geopolitické hodiny ešte tikajú. *SME*. 30. 1. 1996. Vol. 4 a 49, no. 24, p. 4.
- ŠPÁNI, Ivan (1992). Malý model pre Európu? Rozhovor s ministrom hospodárstva Slovenskej republiky Ľudovítom Černákom. *Práca*. 21. 8. 1992. Vol. 47, no. 197, p. 6.
- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR (1990a). *Počet mandátov pre politické strany vo voľbách do SNR 1990* [online; cit. 2018-11-02]. Dostupné z WWW: <http://volby.statistics.sk/nrsr/snr1990/volby90_s/pmp90.htm>.
- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR (1990b). *Podiel hlasov pre politické strany vo voľbách do SNR v roku 1990* [online; cit. 2018-11-02]. Dostupné z WWW: <http://volby.statistics.sk/nrsr/snr1990/volby90_s/php90.htm>.
- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR (1992a). *Počet mandátov pre politické strany vo voľbách do SNR v roku 1992* [online; cit. 2018-11-02]. Dostupné z WWW: <<http://volby.statistics.sk/nrsr/snr1992/volby92s/pmp92.htm>>.
- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR (1992b). *Podiel hlasov pre politické strany v roku 1992* [online; cit. 2018-11-02]. Dostupné z WWW: <<http://volby.statistics.sk/nrsr/snr1992/volby92s/php92.htm>>.
- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR (1994a). *Podiel platných hlasov pre politické strany 1994* [online; cit. 2018-11-02]. Dostupné z WWW: <<http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr1994/slov/volby21.htm>>.
- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR (1994b). *Rozdelenie kresiel v NR SR 1994* [online; cit. 2018-11-02]. Dostupné z WWW: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr1994/slov/volby23_b.htm>.
- URUBEK, Tomáš (1999). Význam a postavení národně orientovaných politických subjektů

- v súčasnom Slovenskom stranicko-politickom systéme. In DANČÁK, Břetislav; FIALA, Petr (eds.). *Nacionalistické politické strany v Evrope*. Brno: Masarykova univerzita, pp. 80–91.
- ÚSTAV PRE VÝSKUM VEREJNEJ MIENKY PŘI ŠÚ SR (nedatováno). *Podkladový materiál pro rokovanie vlády SR* [online; cit. 2018-11-10]. Dostupné z WWW: <www.rokovania.sk/File.aspx/Index/Mater-Dokum-80971>.
- WEISS, Peter (1993). Peter Weiss o zjazde a politike SDĽ: Európsky štandard – nič viac, nič menej. *Pravda*. 1. 6. 1993. Vol. 3, no. 125, pp. 1, 5.
- WEISS, Peter (1995). Slovensko smeruje do Európskej únie. *Pravda*. 13. 6. 1995, Vol. 5, no. 136, p. 7.
- WEISS, Peter (1996a). Nemožeme sa spoliehať len na geografickú polohu. *Národná obroda*. 13. 3. 1996. Vol. 7, no. 61, p. 9.
- WEISS, Peter (1996b). Podpredseda SDĽ Peter Weiss o obnovení šancí SR na vstup do NATO a EÚ: Chce to lobbovanie a reálne zmeny. *Pravda*. 22. 8. 1996, Vol. 6, no. 196, p. 12.
- WEISS, Peter (1996c). Šanca predovšetkým pre nastupujúcu generáciu. *Pravda*. 26. 7. 1996. Vol. 6, no. 173, p. 12.
- WEISS, Peter (1997a). Integrácia – politické otázky a problémy. *Nové slovo*. 11. 4. 1997. Vol. 7, no. 15, pp. 1–3.
- WEISS, Peter (1997b). Podpredseda SDĽ Peter Weiss o referende pre pravdu: Dvoje dverí do Európy. *Pravda*. 20. 5. 1997. Vol. 7, no. 114, pp. 1, 4.
- WLACHOVSKÝ, Miroslav (1996). Vnútropolitický vývoj a politická scéna SR v roku 1995. In BÚTORA, Martin; HUNČÍK, Péter (eds.). *Slovensko 1995. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, pp. 27–44.
- ZELENAYOVÁ, Eva (1994). Vo voľbách nechce SNS stratiť svoju identitu. *Slovenská republika*. 17. 5. 1994. Vol. 1, no. 5, pp. 1–2.
- ZELENAYOVÁ, Eva (1995). Paradoxy „slovenského“ lobbizmu v európskych inštitúciách. Stranícke záujmy prekročili hranice štátu. *Slovenská republika*. 2. 12. 1995. Vol. 2, no. 279, p. 9.
- ZELENAYOVÁ, Eva (1997a). Posudok Európskej komise je pre SR urážlivý. *Slovenská republika*. 24. 9. 1997. Vol. 5, no. 219, p. 3.
- ZELENAYOVÁ, Eva (1997b). Opozícia režíruje voľby cez Brusel. *Slovenská republika*. 8. 12. 1997. Vol. 5, no. 282, p. 3.
- ZETOCHA, Karel; KONEČNÝ, Miroslav (2005). Slovenská národná strana: druhá šanca. *Středoevropské politické studie* [online]. Vol. 7, no. 2–3, pp. 241–262 [cit. 2018-11-12]. Dostupné z WWW: <<https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/4109/6054>>.
- ŽVACH, Igor (nedatováno). *História strany* [online; cit. 2018-11-20]. Dostupné z WWW: <https://web.archive.org/web/20070218064316/http://www.hzds.sk:80/index.php?option=com_content&task=view&id=6&Itemid=28>.